

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

ISSN 2413-7154 (Print)
ISSN 2413-7553 (Online)

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

**Випуск 80
2018**

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у 1966 р.

ВИПУСК 80

Київ-2018

ББК 65.04

- Науковий збірник під назвою «Економічна географія» заснований у січні 1966 р.
- Зареєстрований Міністерством юстиції України 22 жовтня 2009 р. (наказ № 1924/15)
- Постановою Президії ВАК України № 1-01/10 від 13 грудня 2000 р. включений до переліку фахових періодичних наукових видань за спеціальностями «Географічні науки».
- Поновлено у переліку фахових видань Атестаційною колегією МОН України, наказ МОН України № 515 від 16 травня 2016 р.
- Видавець: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Економічна та соціальна географія / [Ред. кол.: Я.Б.Олійник (гол. ред) та ін.] – 2018. – Вип. 80. – 45 с.

Науковий журнал “Економічна та соціальна географія” висвітлює актуальні питання теорії, методології й методики суспільної географії, а також прикладні здобутки у цій галузі. Журнал вміщує також інформацію про видатних учених та педагогів, історичні пам’ятні дати, огляди та рецензії, хроніку подій. Місія журналу: сприяння поширенню географічних знань та географічного мислення, створення платформи для обміну знаннями, результатами досліджень, теоріями та поглядами серед науковців-географів.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Олійник Я.Б., акад. НАПН України, д. екон. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Заступник головного редактора: Мезенцев К.В., д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Відповідальний секретар: Гнатюк О.М., к. геогр. наук; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Вітчизняна редакційна колегія:

Бейдик О.О., д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Запотоцький С.П., д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Любіцева О.О., д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Масляк П.О., д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Мельничук А.Л., к. геогр. наук, доц.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Степаненко А.В., д. геогр. наук, проф.; *Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України*

Шищенко П.Г., член-кор. НАПН України, д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Яценко Б.П., д. геогр. наук, проф.; *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Міжнародна редакційна колегія:

Антіпова К.А., д. геогр. наук, проф; *Білоруський державний університет, м. Мінськ, Білорусь*

Арслан М., д. геогр. наук, проф; *Казахський національний університет імені аль-Фарабі, Алмати, Казахстан*

Бартошевич Б., д. геогр. наук, проф; *Лодзький університет, Польща*

Бурнейка Д., д. геогр. наук; проф.; *Вільнюський університет, Литовський центр соціальних досліджень, Інститут суспільної географії та демографії, м. Вільнюс, Литва*

Камінська В., д. геогр. наук; *Університет Яна Кухановського, м. Кельце, Польща*

Карачоні Д., д. геогр. наук; *Угорська академія наук, м. Будапешт, Угорщина*

Кріс’яне З., д. геогр. наук, проф.; *Латвійський університет, м. Рига, Латвія*

Стебельський І., д. геогр. наук, проф.; *Віндзорський університет, Канада*

Адреса редакційної колегії: м. Київ, МСП-680, проспект Академіка Глушкова, 2, Київський національний факультет імені Тараса Шевченка, географічний факультет, кафедра економічної та соціальної географії.

Тел. (044) 521-32-04, (044) 521-32-24; e-mail: editor@bulletin-esgeograph.org.ua

Офіційний веб-сайт: <http://bulletin-esgeograph.org.ua>

Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya / [Eds.: Ya. Oliynyk et al.], 2018, Vol. 80, 45 p.

Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya (Economic and Social Geography) is an academic journal published since 1966 that focuses on current issues of both theoretical and empirical aspects of human geography. In particular, Journal's scope covers economic, social and cultural geography, behaviour and perceptual geography, regional science and policy, spatial planning, geo-demographics and labour market developments, environmental issues, modern spatial transformations. The Journal also published scientific reviews, as well as the reports about outstanding scientists and educators, important historical dates and events.

Publisher: Taras Shevchenko National University of Kyiv

Editorial Board:

Editor-in-Chief: Yaroslav OLIYNYK, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Deputy Editor-in-Chief: Kostyantyn MEZENTSEV, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Executive Editor: Oleksiy GNATIUK, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Editors:

Ekaterina ANTIPOVA, *Belarusian State University, Minsk, Belarus*

Mehmet ARSLAN, *Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

Bartosz BARTOSIEWICZ, *University of Łódź, Poland*

Oleksandr BEIDYK, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Donatas BURNEIKA, *Institute of Human Geography and Demography, Vilnius University, Lithuania*

Wioletta KAMIŃSKA, *Institute of Geography, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland*

Dávid KARÁCSONYI, *Geographical Institute, RCAES, Hungarian Academy of Science, Budapest, Hungary*

Zaiga KRISJANE, *University of Latvia, Riga, Latvia*

Olha LYUBITSEVA, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Petro MASLYAK, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Anatoliy MELNYCHUK, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Petro SHYSHENKO, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Ihor STEBELSKY, *University of Windsor, Canada*

Anatoliy STEPANENKO, *Institute of Environmental Economics and Sustainable Development, Kyiv, Ukraine*

Borys YATSENKO, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Serhiy ZAPOTOTSKYI, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

Editorial Board Address: Kyiv, MSP-680, Prospect Akademika Hlushkova 2a, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of Geography, Department of Economic and Social Geography.

E-mail: editor@bulletin-esgeograph.org.ua

Official website: <http://bulletin-esgeograph.org.ua>

INTRAREGIONAL VARIABILITY AND PLACE-SPECIFIC ELECTORAL BEHAVIOR IN UKRAINE**Mykola DOBYSH***Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
mpetrovych@gmail.com*

Abstract: The paper criticizes electoral geography studies of Ukraine, where the territory of the country is artificially divided into a number of regions following administrative divisions. The study reveals intraregional variability in the territorial patterns of voting behavior in Ukraine in 2002-2014. Zakarpattia, Chernivtsi, Sumy, Chernigiv, and Zhytomyr oblasts have the highest intraregional variance of electoral preferences for conventional "national-democratic" and "Communists and pro-Russian" political parties. All oblasts of Ukraine have internal variations of voting behavior. It was studied based on electoral results data for rayons and cities with special administrative status ($n=675$). Scatterplot with a time scale, filters for oblasts and rayons/cities, and the opportunity to draw electoral preferences trajectories from 2002 to 2014 parliamentary elections was used as a research instrument. The study also reveals region-specific voting patterns of cities and territorial outliers, which are bounded by administrative borders places with unique voting behavior. The paper accentuates place-specific and region-as-context understanding of electoral behavior as an essential conceptual framework for the further electoral geography studies of Ukraine.

Key words: electoral geography of Ukraine, intraregional variability of voting patterns, place-as-context, region-as-context, regional differences in Ukraine.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.79.4-17>

UDC: 911.3:324

Received: October 10, 2018.

Accepted: November 13, 2018.

**ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНА ВАРІАТИВНІСТЬ ТА МІСЦЕВА СПЕЦИФІКА
ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УКРАЇНІ****Микола ДОБИШ***Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
mpetrovych@gmail.com*

Анотація: В статті критикуються електорально-географічні дослідження України, які штучно ділять територію країни на регіони, слідуючи адміністративним кордонам. Проведене дослідження розкриває внутрішньорегіональні відмінності територіальних закономірностей голосування в Україні в 2002-2014 роках. Закарпатська, Чернівецька, Сумська, Чернігівська та Житомирська області мають найбільше значення внутрішньорегіональної варіації в електоральних вподобаннях умовних «національно-демократичних» та «комуністичних та проросійських» політичних партій. Всі області України мають внутрішні відмінності електоральної поведінки. Дослідження проводилося на основі даних результатів виборів на рівні районів та міст обласного підпорядкування ($n=675$). Ми використовували скаттерплот з часовою шкалою, фільтрами за областями та районами/містами, а також можливість промальовувати траєкторію електоральних вподобань від парламентських виборів 2002 року до парламентських виборів 2014 року як дослідницький інструмент. Дослідження також розкриває регіональні особливості закономірностей голосування міст та територіальні статистично відмежовані результати (outliers), які являють собою обмежені адміністративними кордонами місцями з унікальною електоральною поведінкою. Стаття наголошує на розумінні електоральної поведінки як визначеної специфікою географічних місць та регіоном-як-контекстом як важливих концептуальних рамок для подальших досліджень електоральної географії України. Місця і регіони в електоральній географії є часово-просторовими конфігураціями, що мають транзиторий тимчасовий характер. Кореляційний аналіз композиційних змінних не здатний повною мірою розкрити причини формування різних просторових структур поведінки голосування у різних часових контекстах і, водночас, існування стійких закономірностей електоральних переваг в межах окремих територій. Будь-яка регіоналізація, здійснена з метою дослідження, є довільною, тому науковцям слід насамперед звертати особливу увагу на те, як територія країни структурована виборчими результатами на найнижчому можливому рівні та у динаміці задля виявлення регіональних та локальних моделей голосування. Регіони та місця не є однорідними, і можуть по-різному сприйматися різними соціальними групами, створюючи, проте, унікальні умови для електоральних симпатій.

Ключові слова: електоральна географія України, внутрішньорегіональні відмінності в голосуванні, місце-як-контекст, регіон-як-контекст, регіональні відмінності в Україні.

Introduction

Understanding of region as an essential primordial formation or using of region concept for artificially grouped administrative units cannot grasp spatial heterogeneity of electoral preferences in Ukraine. The semantic flexibility of the concept of region also causes conflicts over its use in geographical studies (Paasi, 1991). Cartographic anxiety, when the territory of the country is pushed to be represented as a cartographic-friendly bounded whole (Painter, 2008), also limits understanding of regional dimension of voting behavior in Ukraine. Most of the research on regional differences in electoral preferences in the country is based on a binary opposition between East and West (S. Birch & Wilson, 1999; Brooks, Nieuwbeerta, & Manza, 2006; R. S. Clem & Craumer, 2008; Kubicek, 1999; Liber, 1998; Riabchuk, 2015), artificial division of Ukraine into decided by scholar number of regions (Barrington, 1997; Barrington & Herron, 2004; R. Clem & Craumer, 2005; R. S. Clem & Craumer, 2008; Colton, 2011; Holdar, 1995; Katchanovski, 2014), use of administrative borders at oblast level for the shape of historical regions (Sarah Birch, 2000; Haydukiewicz, 2011; Katchanovski, 2006), use of administrative units as a key for statistical analysis and interpretation of electoral results in Ukraine (Brooks et al., 2006; Hinich, Khmelko, & Ordeshook, 1999; Khmelko, Semenova, Teleshun, & Titarenko, 2011; Shevel, 2015). Consequently, the concept of region in electoral studies of Ukraine should be reviewed considering existing geographical theory of region-as-context, blurred and fluid territorial shapes of regions, and correspondence between region and place.

Chorological approach to regional studies is still essential for scientific constructions of regional variables. However, analysis of electoral results in Ukraine is often based not on the preliminary study of the spatial differences of settlement process, legacies of previous political borders, economic development path, and cultural peculiarities of the territories to draw lines between places that have specific criteria of distinction, but on construction of simplified and artificial macro-regions that are composed of administrative oblasts. Administrative units became an essential part of structuration of territorial phenomena in electoral studies of Ukraine. Partially it is due to an obsession with quantitative analysis and available statistics. However, Paasi (1991) accentuates that regions could not be narrowed to administrative borders and Agnew (1996) in his place theory also underlines limits of analysis based on categories that are accumulated for administrative units. Therefore, available data for quantitative analysis creates a trap for geographical studies and understanding of territorial shapes of electoral results.

The paper aims to clarify the use of region and place concepts in the interpretation of electoral preferences in Ukraine and reveals intraregional variability, temporal and persistent territorial shapes of voting behavior in the country. The study is based on data from Central Electoral Office on electoral returns at the level of rayons

and cities with spatial administrative status (n=675) for parliamentary elections of 2002, 2006, 2007, 2012, and 2014. Parties in Ukraine were conventionally divided into “national-democratic” and “communist and pro-Russian” groups following polarization and the main fault lines of Ukrainian politics in 2002-2014. Such artificial divide was constructed for the comparative study of parliamentary elections 2002-2014 because some parties were disappearing, and some emerged in the Ukrainian political landscape during the studied period. Small parties who received less than 1% of the popular vote were excluded from the sample with the exception for strongly pro-Russian in their rhetoric parties like Russkiy Block, ZUBR, SOUZ. Parties who built their rhetoric on the “third side” position (for example, Socialist Party and Lytvyn’s Block) were not included in these two rivalry groups. Using Microsoft Power BI as an instrument, scatterplot with a timescale, filters for oblasts and rayons, and the opportunity to draw electoral preferences trajectories of rayons and cities was created. It was used as an analytical tool to reveal intraregional variability, outliers, and temporal and persistent patterns of voting behavior. The paper is organized into three sections. The first examines opportunities of the existing theories of region and regional identity to be used in electoral geography. The second reveals intraregional variability within oblasts as the most common units of analysis in electoral geography studies of Ukraine. The third analyzes regions as context for the interpretation of electoral results and rayons and cities that are outliers form their regional patterns as specific places of electoral behavior.

Understanding place and region in electoral geography studies

Murphy (2008, p. 9) argues that metageographical conceptions are essential in organizing understandings of the world. Place and region are such concepts that are the most frequently used in the interpretation of electoral returns. Agnew (1999, p. 97) assumes that regions reflect differences in the world as well as ideas about differences. Consequently, interpretation of electoral preferences using regional variable reveals how ideas about differences in Ukraine are framed. First, we have a scalar fix of the West-East divide, which also includes orientalizing of Eastern Ukraine (von Löwis, 2015). Second, an artificial construction of regions and use of administrative borders of oblasts shows domination of quantitative approach without additional in-depth studies or qualitative research as well as the examination of intraregional variability. Third, appeal to historical legacies, culture, and identity is often limited to the territorial shape of historical or identity regions using contemporary administrative boundaries. However, some studies got rid of that trap. Osipian (2012) study of historical experiences reveals intraregional variations in South-Eastern Ukraine. It corresponds with Schmitt-Egner (2002) understanding of region as a historical landscape with collective historical memories. Peisakhin (2013b, 2013a) also shows differences in political views along the historical border of Austrian and Russian

empires, which divides historical regions of Galicia, Bukovina, Volhynia, and Podolia. Gentile (2015) reveals local peculiarities of geopolitical orientations among citizens of Lugansk and Stakhanov (renamed to Kadiivka) criticizing homogenization of regions in Ukraine.

O'Loughlin (2001) and Gentile (2015) are critical of typical regional dummies in studies of political views in Ukraine. However, region is not about level of analysis and could not be reduced to the scale of research (Paasi, 1991). Paasi historical and institutional approach to the understanding of region and regionalism may have value for the understanding of electoral behavior in Ukraine, but the inertia of administrative structures and superiority of the administrative elites over traditional regionalists in Ukraine (Stölting et al., 2005) put some limitations on it. Establishment of the region, despite possible blurred and fluid borders, in Paasi (1986; 1991; 2002) terms should have four fundamental components: (1) territorial shape, (2) symbolic shape, (3) number of institutions, (4) established identity. Despite the absence of studies which use Paasi's theory for the analysis of spatial differences in political beliefs in Ukraine, we may suggest that mobilization of Donbas region by Party of Regions in 2002-2012 was based on all four components of region in Paasi's model. However, we should admit that electoral maps on polling station level reveal that territorial shape of electoral Donbas region was not limited to the historical industrial region of Donbas but was also spread to less urbanized and industrialized north of Donetsk and Lugansk oblasts showing the power of administrative elites in Ukraine. It supposes that regional financial-oligarchic clans in Ukraine are also not only connected to specific industrial places where wealth is created but project their influence on the whole administrative units. Therefore, Paasi (1991) model use in electoral studies can reveal how territorial and symbolical shapes of regions are created by parties and in the case of Ukraine by administrative elites and oligarchs. Although Paasi (2013) was studying mobilization of regional identity in regional planning, we assume that political parties also might mobilize regional identities to reach their political goals, which is illustrated by the case of the Party of Regions in Donbas.

The concept of regional identity also has semantic ambiguity. First, we should distinguish regional consciousness from identity of the region (Paasi, 1986; 2003). Most of the works on regions in Ukraine are rather about identity of the region, which could be (1) scientific classification to demonstrate territoriality of some phenomena, (2) images of the regions by outsiders and insiders, which are not revealing the existence of regional consciousness as such (Paasi, 1986). In this case, regional geographers may be involved in power-knowledge relations when "creating bounded 'orders' on the earth" (Paasi, 2003). However, not only geographers but also parties and their political consultants as practitioners of electoral campaigns may create those "bounded orders" of how population should perceive the symbolical shape of the country's territory. Consequently, mediation between agency and structure

can be revealed through the abstract concept of region. Territorial shapes that could be found on electoral maps are hints for the studies of agency that resulted in such territorial structure. In Paasi (1991) terms such territorial structures are reproduced by (1) formal identity-framing vehicles – education, law, and local politics, (2) local organizations, clubs, media, and societies, (3) informal conventions. Such reproduction may be also essential for political parties to maintain their level of support. Rodgers (2006) study of the politics of school textbooks in Kharkiv, Sumy, and Lugansk oblasts in Ukraine reveals how education can frame political views. While Sumy is the most aligned with the Center narrative of the history of Ukraine, Kharkiv and Lugansk narratives about territory and history of their regions conflict with "official" state narration.

Therefore, region as a medium of social interactions (Gilbert, 1988) is of higher value for electoral studies than artificially constructed and composed with existing administrative borders regions. At the same time, we can understand regions as a local response to political processes and agenda on the national level. In this case, region is a context where interaction happens. It is a setting where messages of political parties are filtrated and interpreted. Following Sayer (1989) logic regions are "causal contexts", which frame how factors of electoral behavior may be understood. On the other hand, Agnew (1996) proposes a place-as-context concept for the interpretation of territorial patterns of electoral behavior. In his theory of place, it has no limitation to specific geographical scale or level and is used to bind together different geographical scales and opposes non-geographical explanations of spatial differences in voting. Therefore, in some cases region also could be understood as a place in electoral geography. At the same time, Paasi (1991, p. 249) assumes that region instead of place has longer historical duration and higher scale history under which individuals are socialized. He also assumes that in everyday life regions may transform themselves to constitute a part of one's place and difference between region and place is about their relationship to one's daily life (1986, p. 112).

Therefore, in Paasi logic places in electoral geography might be understood as contexts of everyday practices penetrated by electoral campaigns, while regions are framing them as a context of socialization, which may also influence political beliefs. At the same time, parties may mobilize regional identities and be institutions of regionalization creating a context for socialization. Agnew (1996) suggests somewhat different logic. For him, micro-geography of everyday life is only part of the understanding of place concept for electoral studies. Agnew (1996; 2002) suggests that electoral behavior is influenced by place-specific social division of labor, access to communication technology and nature of it, social divisions in the place that are promulgated by political movements, the way place is embedded into state, political rhetoric in the place about region, other places, nation, class, gender, and ethnicity. At the same time, place should not be understood as a homogenous whole, but as full of conflicts and differences (Agnew, 1996) framed by mentioned above factors. Despite semantic variety

and theoretical differences in understanding region and place concepts, we can assume that concept of region in electoral geography of Ukraine may be used not only for artificial divide of the territory following administrative lines, but also as (1) institutionalized by parties bounded whole with mobilization of regional identity for party identification and alignment, (2) historical context into which inhabitants are socialized and which is a “causal context” for the interpretation of electoral behavior. Following Agnew’s logic place in electoral geography is not only about micro-geography of everyday life, but also about place-specific political performance and local response to that performance and is not limited to specific geographical scale or level.

Intraregional variability of electoral preferences in Ukraine

The most common approach to studies of regional differences in electoral behavior in Ukraine is an artificial division of the country into regions following administrative borders of oblast level or using oblasts as regions. There are two main problems with such approach: (1) electoral preferences do not obviously follow administrative borders, (2) it ignores intraregional variability and simplifies electoral behavior to the effect of

population composition on electoral outcomes. Therefore, we examined intraregional voting variability at the oblast level using electoral data for administrative rayons and cities with special status. The results (Table 1) show that while some oblasts have a high level of the consolidation of voting patterns, there is a significant variance of electoral outcomes at analyzed parliamentary elections in Sumy, Chernihiv, Chernivtsi, Zhytomyr, and Zakarpattya oblasts (Figure 1, Annexes A, B, C). Contrarily, Donetsk and Lugansk oblasts on the one territorial pole and Lviv, Ternopil and Ivano-Frankivsk oblasts on the other have the highest level of intraregional consolidation of voting behavior. Dynamics of voting patterns reveals that while Zakarpattya and Zhytomyr oblasts shifted to “national-democratic” vote in 2014, Chernivtsi, Sumy, and Chernihiv oblasts remained significantly divided. However, not only mentioned above, oblasts with highest intraregional deviations, have essential intraregional differences. Poltava, Kyiv, Dnipropetrovsk, Volyn, and Rivne oblasts have outliers with dramatically different voting patterns. Kharkiv, Odesa, Kherson, Kirovograd, Vinnytsya, and Khmelnytskyi have clusters of rayons and cities with substantial variation of support for “national-democratic” or “pro-Russian and communist” parties.

Intraregional variability of electoral preferences has different nature that depends on regional contexts

Table 1

Intraregional variance of voting in parliamentary elections 2002, 2012, and 2014
(calculated as average deviance from the regional mean for each group of parties at rayon level)

Region	National-Democratic 2002	Communist/pro-Russian 2002	National-Democratic 2012	Communist/pro-Russian 2012	National-Democratic 2014	Communist/pro-Russian 2014
AR Crimea	0.0504	0.0295	0.0395	0.0381		
Vinnitsya	0.0772	0.0473	0.0556	0.0564	0.0283	0.0106
Volyn	0.0407	0.0344	0.0666	0.0595	0.0333	0.0131
Dnipropetrovsk	0.0605	0.0575	0.0488	0.0485	0.0578	0.0593
Donetsk	0.0170	0.0422	0.0263	0.0310	0.0831*	0.0737*
Zhytomyr	0.0861	0.0755	0.0762	0.0760	0.0355	0.0202
Zakarpattya	0.0773	0.0391	0.0938	0.0886	0.0374	0.0153
Zaporizhzhya	0.0233	0.0437	0.0582	0.0620	0.0779	0.0676
Ivano-Frankivsk	0.0347	0.0179	0.0195	0.0160	0.0159	0.0049
Kyiv	0.0619	0.0545	0.0668	0.0626	0.0204	0.0152
Kirovograd	0.0647	0.0711	0.0531	0.0536	0.0333	0.0273
Lugansk	0.0171	0.0522	0.0276	0.0281	0.06151*	0.0642*
Lviv	0.0357	0.0259	0.0159	0.0151	0.0080	0.0060
Mykolaiv	0.0302	0.0628	0.0580	0.0574	0.0484	0.0462
Odesa	0.0448	0.0904	0.0656	0.0622	0.0930	0.0829
Poltava	0.0542	0.0666	0.0466	0.0507	0.0268	0.0233
Rivne	0.0794	0.0585	0.0670	0.0623	0.0252	0.0098
Sumy	0.0861	0.1215	0.1279	0.1238	0.0986	0.0738
Ternopil	0.0243	0.0124	0.0367	0.0299	0.0114	0.0067
Kharkiv	0.0268	0.0693	0.0651	0.0674	0.0826	0.0885
Kherson	0.0404	0.0517	0.0659	0.0660	0.0556	0.0513
Khmelnytskyi	0.0619	0.0439	0.0481	0.0426	0.0258	0.0086
Cherkasy	0.0643	0.0411	0.0487	0.0465	0.0151	0.0149
Chernivtsi	0.1215	0.0667	0.1110	0.1004	0.0489	0.0360
Chernihiv	0.0545	0.0964	0.0993	0.0938	0.0608	0.0443
Kyiv city	0.0179	0.0185	0.0163	0.0162	0.0146	0.0119
Sevastopol city	0.0042	0.0186	0.0085	0.0079		

* Results for Donetsk and Lugansk regions in parliamentary election 2014 are without uncontrolled territories

and place-based factors. For instance, North-East Ukraine (Sumy and Chernihiv oblasts) has the vividly defined cluster of northern rayons and cities with stronger support for Communists and Party of Regions in 2002-2012 and Sylva Ukraina, Opposition Block, and Communist Party in 2014 (Figure 1). However, this cluster itself is not homogenous, and its borders were fluid during 2002-2014. Higher support for “pro-Russian and communist” parties in this neighboring part of two oblasts cannot be understood only by compositional characteristics. Seredyno-Budskyi rayon as an outlier in 2007-2014 has a lower number of ethnic Russians, while the highest number of Russian language speakers according to 2001 Census data. Putyvlskyi rayon having lower level of pro-Russian parties support than Seredyno-Budskyi has ethnic Russian majority (51.6%) and domination of Russian language. On the south of Sumy oblast, Velykopyrsariivskyi rayon is second in the oblast by the number of ethnic Russians and third by Russian-speakers but is not so pro-Russian in electoral preferences as northern rayons of the oblast. The same is about Chernigiv oblast where the city of Chernihiv has more Russian language speakers than Semenivskyi rayon but vote more for “national-democratic” parties. Moreover, those rayons have a different history.

Putyvlskyi rayon was a part of Kursk gubernia in the Russian Empire. Semenivskyi, Novgorod-Siverskyi, and Seredyno-Budskyi rayons were not borderlands until the independence of Ukraine in 1991. Chernigiv gubernia also included Starodubshchyna, which is now part of the Russian Federation and those regions had only internal border with Starodubshchyna as well as only internal border in the times of USSR. Moreover, they have different patterns of political mobilization. For instance, Konotopskyi rayon in 2002 was mobilized by pro-Russian Progressive Socialists party based on local campaigning intensity and in following elections became not so supportive of pro-Russian parties.

In the case of Chernivtsi and Zakarpattya oblasts, outliers are rayons with the biggest share of ethnic minorities (Annexes A, C). However, it could be hasty and deceptive to interpret ethnicity as a crucial factor of voting preferences. In Berehivskyi rayon and Berehove city in Zakarpattya oblast, Hungarian minority constitutes the majority of the population as well as Romanian minority in Gertsaiivskyi rayon and Moldovans minority in Novoselytskyi rayon of Chernivtsi oblast. Those four administrative units have the highest level of support for “pro-Russian” political parties and lowest support for “national-democratic”.

Figure 1. Intraregional variability of voting patterns in Sumy and Chernihiv oblasts in the parliamentary elections of 2002, 2007, 2012, 2014

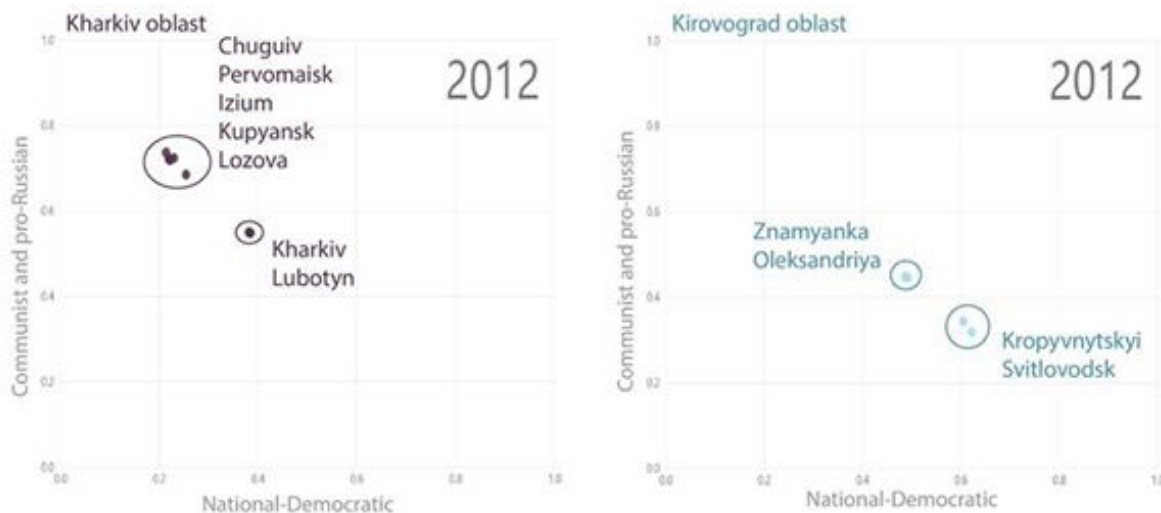

Figure 2. Intraregional variability of voting among cities with special status in Kharkiv and Kirovograd oblasts in 2012 parliamentary elections

However, Glybotskyi and Storozhynetskyi rayons with substantial Romanian minority (45.3% and 36.8% respectively) in Chernivtsi oblast and Uzhgorodskyi (33.4%) and Vynohradivskyi (26.2%) with substantial Hungarian minority in Zakarpattia oblast have lower levels of support for pro-Russian parties than rayons with ethnic Ukrainian population like Sokyranskyi and Novodnistrovsk city in Chernivtsi oblast and Volovetskyi and Khustskyi in Zakarpattia oblast (Annexes A, C). It rather questions local politics, the nature of electoral campaigning and mobilization of the electorate in places, which is understudied in Ukraine. For example, Zhytomyr oblast (Annex B) has no substantial differences in population composition but is among oblasts with highest intraregional variability in 2002-2012. Korosten was a Communists stronghold in Zhytomyr oblast for the 23 years before the Communist party of Ukraine was banned. However, substantial intraregional variability is not only in oblasts with highest deviations from the regional mean. Language, ethnicity, socioeconomic and other demographic compositional variables are also without explanatory power for such specific cases as intraregional variability of cities electoral behavior. For instance, in Kharkiv and Kirovograd oblasts cities there are more ethnic Russians and Russian language is more often used than in the periphery. However, in parliamentary elections 2006-2012, we can see (Figure 2) vivid divide within cities of those oblasts. Kropyvnytskyi and Svitlovodsk in Kirovograd oblast were more supportive of “national-democratic” political parties as well as Kharkiv and Lubotyn cities in Kharkiv oblast.

Place and region as a context for the interpretation of electoral results in Ukraine

Place and region can be the contexts for causal interpretations of electoral results as well as a comparative understanding of electoral behavior. Following Paasi (1991, 2003) understanding of regions

as of longer historical duration comparing to places, we found that in Ukraine historical region of Galicia has the lowest level of intraregional variability in the 2002-2014 parliamentary election. Only Turkivskyi rayon in Lviv oblast is an outlier in 2002 parliamentary elections because of the higher level of support for For United Ukraine party. However, if we compare electoral outcomes of cities in Galicia to cities in historical Volyn region, we can see that Galician cities have higher levels of support for pro-Russian and Communist parties than region's periphery (Figure 3) despite having higher levels of support for “national-democratic” parties than Volhynian cities. Contrarily, in Volyn region, cities have higher levels of support for “national-democratic” parties (Figure 3) and especially far-right parties than the region's periphery. Moreover, Johnston (1991) states that regions are the deliberate product of those with power. We can see that administrative elites dominate traditional regionalist elites in Ukraine. At the same time, historical borders can be revealed on electoral maps in time-specific contexts. For example, the northern part of Galician Ternopil oblast is historical Volyn. In 2002-2007 as well as in 2014 parliamentary elections, it did not demonstrate essential differences in voting behavior from Galician part of the oblast. However, in 2012 parliamentary election rayons parts of which are historical Volyn (were not part of Austrian Empire in contrast to Galician part of the oblast) had more “pro-Russian and communist” patterns of voting (Figure 3). However, electoral campaigning in Ukraine is more often following administrative boundaries than historical borders.

Moreover, places and regions patterns of voting behavior in Ukraine are fluid. Consequently, they could be better understood analyzing voting patterns dynamics and not only cross-sectional dimension. We analyzed electoral preferences trajectories of rayons and cities with special administrative status in Ukraine and revealed that dynamics of electoral support for “national-democratic” or “communists and pro-Russian” political

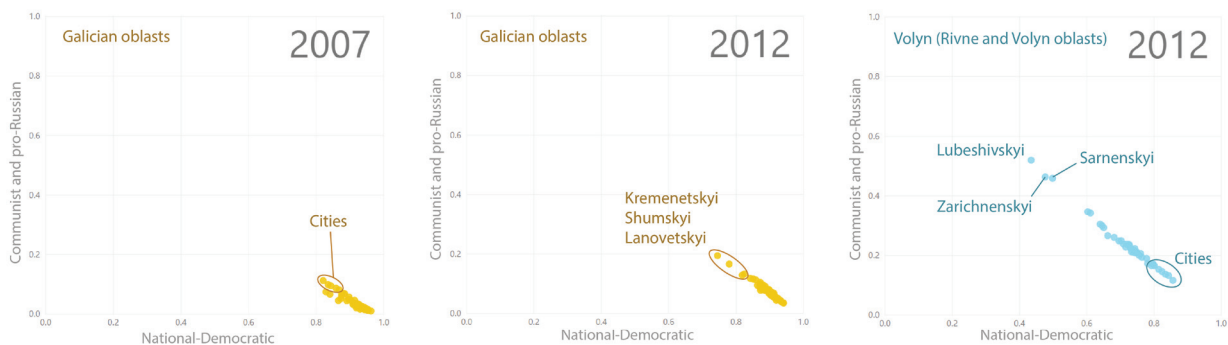

Figure 3. Electoral preferences of cities and rayons in 2007 and 2012 parliamentary elections in Galician and Volhynian oblasts

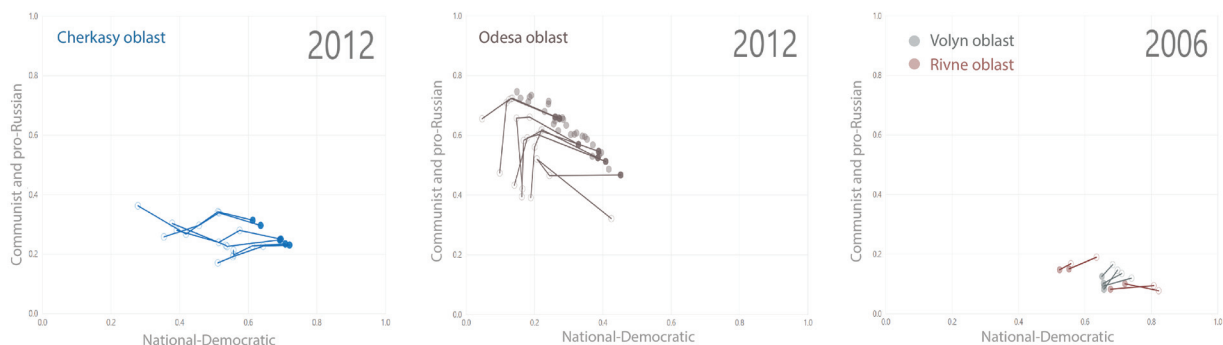

Figure 4. Difference in electoral preferences dynamics in cities with special status in Cherkasy (2002-2012), Odesa (2002-2012), Volyn, and Rivne oblasts (2002-2006)

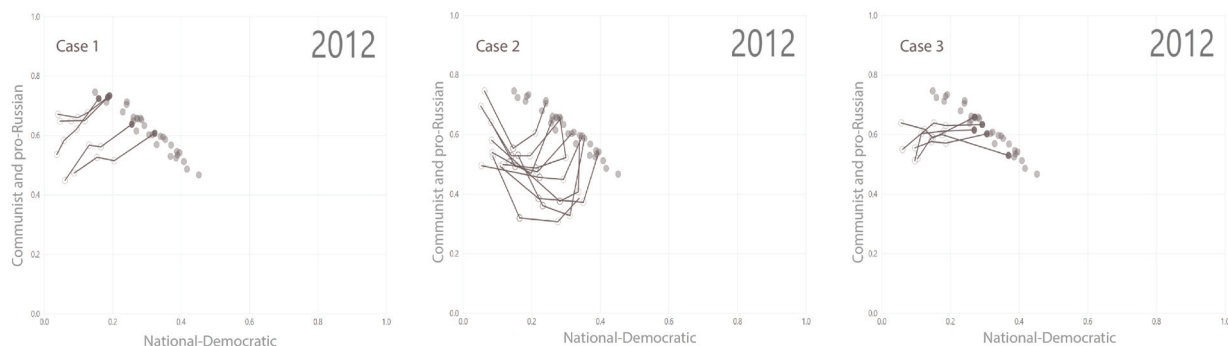

Figure 5. Groups of rayons in Odesa oblast based on their electoral preferences dynamics in parliamentary elections 2002, 2006, 2007, and 2012

parties in cities is region-specific, which reveals the role of regions as contexts for electoral behavior in different places. For instance, most of the cities in Odesa region dramatically shifted to pro-Russian parties support in 2002-2006, have no essential dynamics in 2006-2007, and turned to “national-democratic” in 2007-2012 (Figure 4) and continued this trend in 2014. Contrarily, cities in Cherkasy region (as well as Vinnytsya and Khmelnytskyi regions) were constantly increasing “national-democratic” electoral preferences in 2002-2012 (Figure 4), which also continued from 2012 to 2014 elections. Cities in historical Volyn (simplified to Volyn and Rivne oblasts), having similar to Cherkasy, Vinnytsya and Khmelnytskyi oblasts more “national-democratic” voting preferences, in 2002-2006 decreased their support for “national-democratic” parties but did

not increase support for pro-Russian forces (Figure 4), which means that those votes were distributed between “third” parties or were not mobilized and appeared in non-voters category.

Electoral preferences dynamics is essential not only for cities in regions showing how important are regions as interpretative contexts but also for rayons as the periphery of oblasts. Rayons as geographical places could be grouped not only based on their electoral preferences in particular elections but also based on the dynamics of their preferences. For instance, Odesa oblast rayons electoral preferences trajectories between “national-democratic” and “communist and pro-Russian” poles in 2002-2012 parliamentary elections show three distinct cases, which do not strictly follow territorial proximity. Rayons in the first case (Figure 5) where constantly

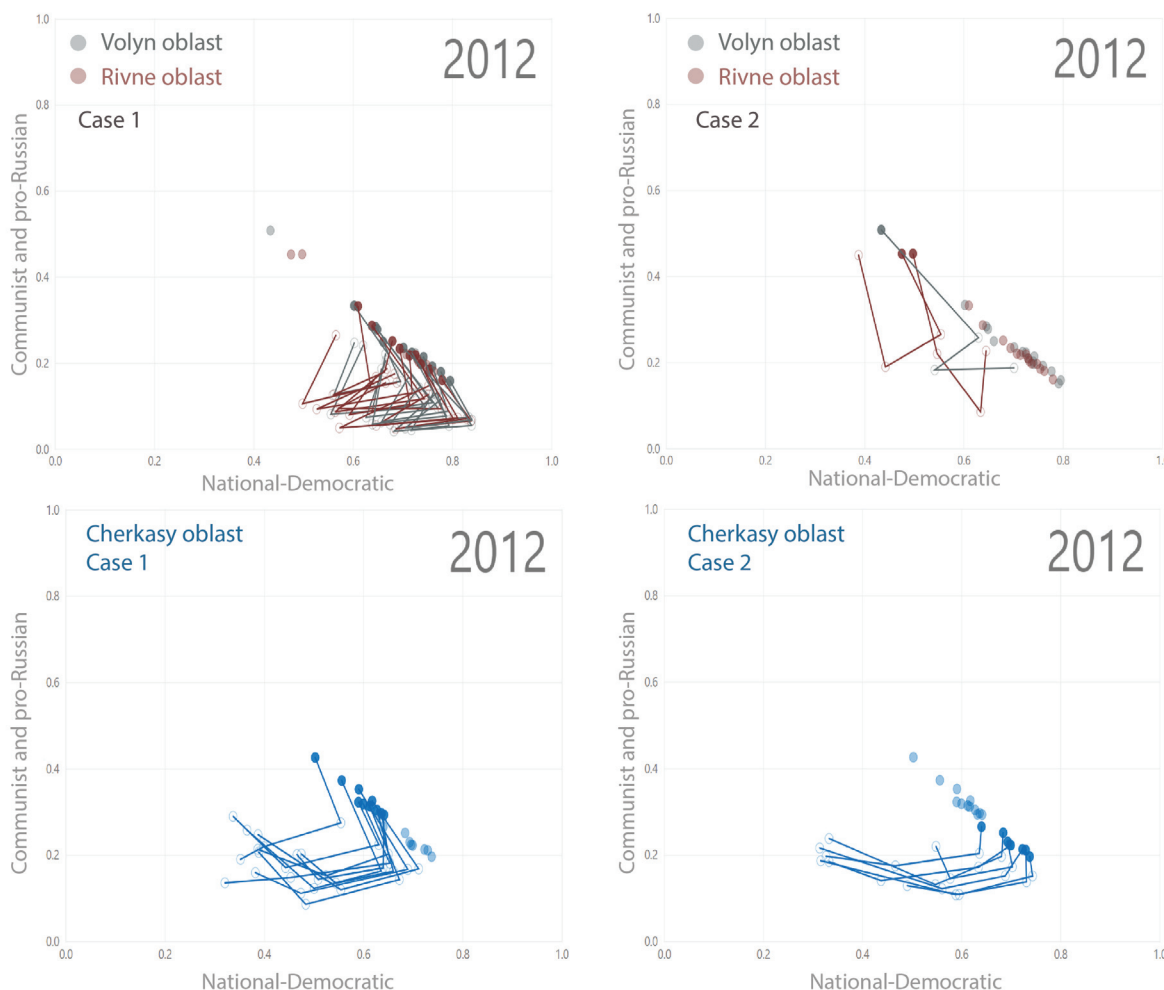

Figure 6. Electoral preferences trajectories in parliamentary elections from 2002 to 2012 in Volyn, Rivne, and Cherkasy oblasts

polarized shifting from the vote for “third” parties to increase in support for both poles. The second case shows those rayons that in the wave of Orange revolution dramatically decreased support of “pro-Russian” parties and Communists, but then were polarized back in 2006-2012. The third case reveals rayons, which despite some instability of voting patterns were increasing “national-democratic” parties support without changes in support for “pro-Russian and Communists” parties.

Analysis of electoral preferences trajectories also reveals regional contexts as well as intraregional variability and place-specific contexts of changes in voting behavior. For example, in the case of historical Volyn (limited to Rivne and Volyn oblasts for analysis), almost all rayons had similar electoral preferences trajectory in 2002-2012 parliamentary elections despite intraregional variability in electoral outcomes. Only Lubeshivskiyi, Zarichnenskiyi, and Sarnenskiyi rayons had place-specific voting patterns, which are bounded by administrative borders. The case of Cherkasy oblast shows that the way how parties structure regions territorially may differ in time. Rayons of the oblast were following similar patterns in 2002-2007, but from 2007 to 2012 their electoral trajectories essentially changed. One group of regions demonstrated a substantial shift to support of the Party

of Regions and Communists, while the other group despite the existence of that turn in support of pro-Russian parties had lower levels of change (Figure 6).

Sometimes place-specific voting is only temporary phenomena as in the case of Pavlograd and Ternivka cities in Dnipropetrovsk oblast and Teplodar city in Odesa oblast vote for Yuliya Tymoshenko’s Block in 2002 parliamentary elections and when turning back to their region’s average patterns of voting. In other cases, cities or rayons in their administrative borders have permanent voting patterns. For example, Nikopol city in Dnipropetrovsk oblast (Figure 7) in 2002-2014 is an outlier with the stronger support of “national-democratic” parties as well as Yuzhnoukrainsk city in Mykolaiv oblast. At the same time, some cities demonstrate such similar electoral preferences dynamics that they might be understood as the same electoral space and one place with specific voting behavior. Two big cities, Dnipro and Kamyanske (before decommunization Dnipropetrovsk and Dniprodzerzhynsk) are a great example (Figure 7).

Electoral dynamics at rayon and city levels reveals how political parties structure territory of the country. That process of political structuration has many aspects that are not in the focus of this paper. However, we can

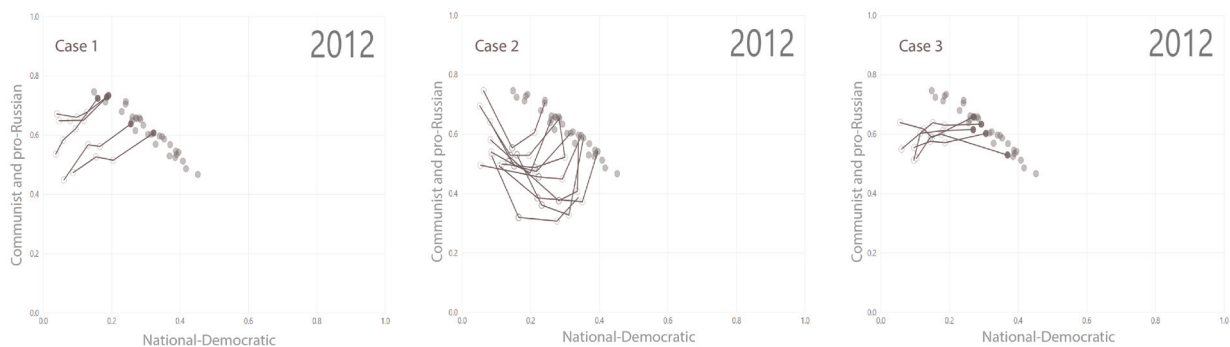

Figure 7. Electoral preferences trajectories of Dnipro and Kamyanske cities (2002-2014) and Nikopol city (2002-2012)

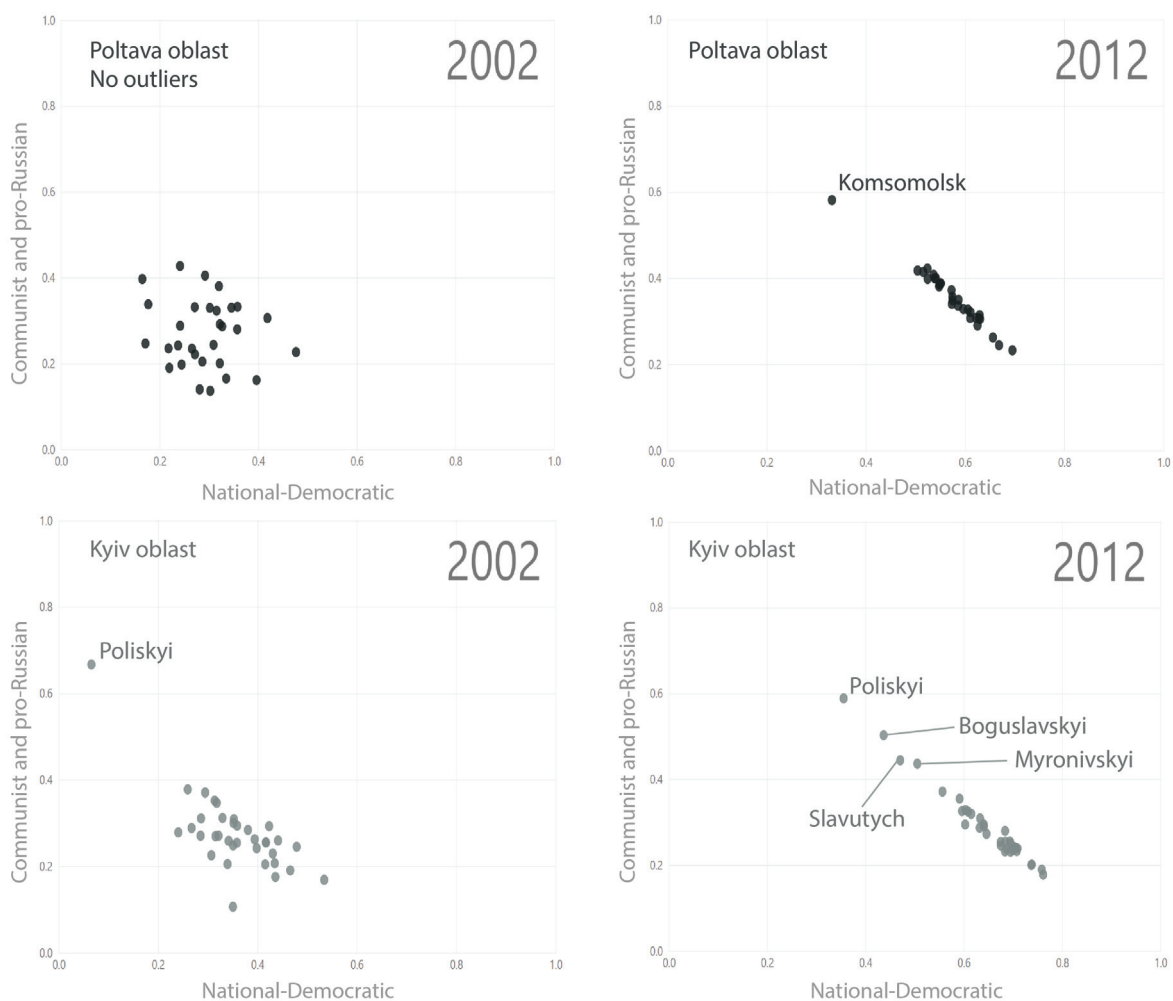

Figure 8. Territorial structuration and polarization of intraregional voting patterns in 2002-2012 in Kyiv and Poltava oblasts

admit that in 2002-2012 all oblasts of Ukraine had vivid changes and shifts in the territorial structure of voting, which were not changing intraregional variability but grouped rayons and cities differently, which is more polarized and less dispersed. For instance, in the case of Kyiv and Poltava oblasts (Figure 8) those changes in the structure of support are visible. Moreover, in Poltava case, it resulted in the appearance of Komsomolsk city as an outlier and consequently a place with specific voting context. In contrast, Poliskyi rayon in Kyiv

oblast was a stable outlier for the 2002-2012 period and remained such in 2014. At the same time, the polarization of political beliefs in the oblast in 2002-2012 resulted in the turn of specific rayons and cities to stronger support of the Party of Regions (Boguslavskiy, Myronivskiy, Slavutych). Nature of such turn was not in the focus of this paper but is of great interest for electoral geography studies of Ukraine.

Discussion and conclusion

Intraregional variability of electoral preferences in Ukraine in 2002-2014 reveals that there are persistent outliers as well as groups of rayons with different from the rest of the region political beliefs, which can be understood as unique places for further electoral studies. Zakarpattia, Chernivtsi, Chernigiv, Sumy, and Zhytomyr oblasts had the highest average intraregional deviations in 2002-2012. While Zhytomyr and Zakarpattia homogenized in 2014 parliamentary elections, Chernivtsi, Chernigiv, and Sumy oblasts remained essentially divided in their electoral preferences. Other oblasts of Ukraine also have substantial intraregional variations. The most vivid are outliers that constitute administratively bounded places with unique voting patterns. Among them Komsomolsk city in Poltava (2006-2014), Nikopol city in Dnipropetrovsk (2002-2014), Gertsiaivskiy rayon in Chernivtsi (2002-2014), Seredyno-Budskiy (2002-2014) and Nedrygailivskiy (2002-2007) in Sumy, Poliskiy in Kyiv (2002-2012), Lubeshivskiy in Volyn (2006-2014), Zarichnenskiy (2002-2014), Sarnenskiy (2007-2012), and Rokytnivskiy rayon (2002) in Rivne, Turkivskiy (2002) in Lviv oblast. Moreover, the study shows that cities electoral behavior and dynamics is region-specific. Cities in Galician oblasts demonstrate higher (not substantially but higher) level of support for "pro-Russian" parties and Communists in 2002-2012 than region periphery, while cities in Volyn (simplified to Volyn and Rivne oblasts) have stronger support for "national-democratic" parties and nationalists in comparison to regions periphery. Electoral preferences dynamics also matters. Cities in Odesa oblast have distinctive electoral trajectories from

cities in Cherkasy, Vinnytsya and Khmelnytskyi oblasts. Cities in Volyn region having the same trend as cities in Cherkasy, Vinnytsya, and Khmelnytskyi in 2006-2014 had a different electoral trajectory in 2002-2006. Parties structure Ukrainian electorate not only at the macro level and East-West scale but also at the intraregional dimension. The study reveals that different rayons in different oblasts of Ukraine have significant variations of electoral behavior dynamics. At the same time, there are clusters of rayons and cities that have similar voting patterns. It reveals how local places give a response to regional and national contexts of voting.

Places and regions in electoral geography are time-space configurations, which are not obviously permanent and could emerge as temporary phenomena. Reasons why the various time-contexts result in different spatial structures of voting behavior and, at the same time, why some places have stable patterns of electoral preferences cannot be revealed only by correlation-based analysis of compositional variables of those areas. Parties are structuring territory of the country (Agnew, 2002) and nature of electoral campaigns, party politics and local political processes is of great interest for further electoral studies of the territorial differences of political beliefs in Ukraine. Every division of the territory of the country for the study purposes is arbitrary; consequently, scholars rather should primarily pay attention how the territory of the country is structured by electoral outcomes at the lowest possible level and in dynamics to reveal region- and place-specific patterns of voting. Regions and places themselves are not homogenous, and they could be experienced differently by different social groups (Massey, 1993). However, they create unique contexts for electoral choices to be made.

References:

1. Agnew, J. Mapping Politics: How Context Counts in Electoral Geography. *Political Geography*, vol. 15, no. 2, 1996, pp. 129–46, doi:10.1016/0962-6298(95)00076-3.
2. Agnew, J. Regions on the Mind Does Not Equal Regions of the Mind. *Progress in Human Geography*, vol. 23, no. 1, Sage PublicationsSage CA: Thousand Oaks, CA, Mar. 1999, pp. 91–96, doi:10.1191/030913299677849788.
3. Barrington, L. W. The Geographic Component of Mass Attitudes in Ukraine. *Post-Soviet Geography and Economics*, vol. 38, no. 10, 1997, pp. 601–14, doi:10.1080/10889388.1997.10641065.
4. Barrington, L. W., Herron, E. S. One Ukraine or Many? Regionalism in Ukraine and Its Political Consequences. *Nationalities Papers*, vol. 32, no. 1, 2004, pp. 53–86, doi:10.1080/0090599042000186179.
5. Birch, S., Wilson A. The Ukrainian Parliamentary Elections of 1998. *Electoral Studies*, vol. 18, no. 2, 1999, pp. 276–82, doi:10.1016/S0261-3794(98)00050-X.
6. Birch, S. Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics. *Europe-Asia Studies*, vol. 52, no. 6, 2000, pp. 1017–41, doi:10.1080/09668130050143815.
7. Brooks, C., et al. Cleavage-Based Voting Behavior in Cross-National Perspective Evidence from Six Postwar Democracies. *Social Science Research*, vol. 35, 2006, pp. 88–128.
8. Clem, R. S., Craumer, P. R. Shades of Orange: The Electoral Geography of Ukraine's 2004 Presidential Elections. *Eurasian Geography and Economics*, vol. 46, no. 5, 2005, pp. 364–85, doi:10.2747/1538-7216.46.5.364.
9. Clem, R. S., Craumer, P. R. Orange, Blue and White, and Blonde: The Electoral Geography of Ukraine's 2006 and 2007 Rada Elections. *Eurasian Geography and Economics*, vol. 49, no. 2, 2008, pp. 127–51, doi:10.2747/1539-7216.49.2.127.
10. Colton, T. J. An Aligning Election and the Ukrainian Political Community. *East European Politics & Societies*, vol. 25, no. 1, 2011, pp. 4–27, doi:10.1177/0888325410388561.
11. Gentile, M. West Oriented in the East-Oriented Donbas: A Political Stratigraphy of Geopolitical Identity in Luhansk, Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, vol. 31, no. 3, 2015, pp. 201–23, doi:10.1080/1060586X.2014.995410.
12. Gilbert, A. The New Regional Geography in English and French-Speaking Countries. *Progress in*

Human Geography, vol. 12, no. 2, Sage PublicationsSage CA: Thousand Oaks, CA, June 1988, pp. 208–28, doi:10.1177/030913258801200203.

13. Haydukiewicz, L. Historical and Geographic Regionalization versus Electoral Geography. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 19, 2011, pp. 98–111, doi:10.1016/j.sbspro.2011.05.112.

14. Hinich, M. J., et al. Ukraine's 1998 Parliamentary Elections: A Spatial Analysis. *Post-Soviet Affairs*, vol. 15, no. 2, 1999, pp. 149–85, doi:10.1080/1060586X.1999.10641468.

15. Holdar, S. Torn between East and West - the Regional Factor in Ukrainian Politics. *Post-Soviet Geography*, vol. 36, no. March 2015, pp. 112–32, doi:10.1080/10605851.1995.10640982.

16. Johnston, R. J. A Question of Place: Exploring the Practice of Human Geography. 1991, <https://philpapers.org/rec/JOHAQO>.

17. Katchanovski, I. East or West? Regional Political Divisions in Ukraine since the 'Orange Revolution' and the 'Euromaidan. *American Political Science Association*, 2014, p. 43, doi:10.1017/CBO9781107415324.004.

18. Katchanovski, I. Regional Political Divisions in Ukraine in 1991–2006'. *Nationalities Papers*, vol. 34, no. 5, 2006, pp. 507–32, doi:10.1080/00905990600952939.

19. Khmelko, I. S., et al. Regionalism in Ukraine and Its Role in the Ukrainian Politics. *Journal of East European and Asian Studies*, vol. February, 2011, pp. 93–110.

20. Kubicek, P. What Happened to the Nationalists in Ukraine? *Nationalism and Ethnic Politics*, vol. 5, no. 1, 1999, pp. 29–45, doi:10.1080/13537119908428553.

21. Liber, G. O. Imagining Ukraine: Regional Differences and the Emergence of an Integrated State Identity, 1926–1994. *Nations and Nationalism*, vol. 4, no. 2, 1998, pp. 187–206, doi:10.1111/j.1354-5078.1998.00187.x.

22. Massey, D. Power-Geometry and a Progressive Sense of Place. *Mapping the Future. Local Cultures, Global Change*, edited by John Bird et al., Routledge, 1993, pp. 59–69.

23. Murphy, A. B. Rethinking Multi-Level Governance in a Changing European Union: Why Metageography and Territoriality Matter. *GeoJournal*, vol. 72, no. 1–2, Springer Netherlands, June 2008, pp. 7–18, doi:10.1007/s10708-008-9161-9.

24. O'Loughlin, J. The Regional Factor in Contemporary Ukrainian Politics: Scale, Place, Space, or Bogus Effect? *Post-Soviet Geography and Economics*, vol. 42, 2001, pp. 1–33, doi:10.1080/10889388.2001.10641161.

25. Osipian, A. L., Osipian A. L. Regional Diversity and Divided Memories in Ukraine: Contested Past as Electoral Resource, 2004–2010. *East European Politics & Societies*, vol. 26, 2012, pp. 616–42, doi:10.1177/0888325412447642.

26. Paasi, A. Deconstructing Regions: Notes on the Scales of Spatial Life. *Environment and Planning A*, vol. 23, no. 2, SAGE PublicationsSage UK: London, England, Feb. 1991, pp. 239–56, doi:10.1068/a230239.

27. Paasi, A. Bounded Spaces in the Mobile World: Deconstructing 'Regional Identity. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, vol. 93, no. 2, 2002, pp. 137–48.

28. Paasi, A. Deconstructing Regions: Notes on the Scales of Spatial Life. *Environment and Planning A*, vol. 23, no. 2, 1991, pp. 239–56, doi:10.1068/a230239.

29. Paasi, A. Region and Place: Regional Identity in Question. *Progress in Human Geography*, vol. 27, no. 4, 2003, pp. 475–85, doi:10.1191/0309132503ph439pr.

30. Paasi, A. Regional Planning and the Mobilization of 'Regional Identity': From Bounded Spaces to Relational Complexity. *Regional Studies*, vol. 47, no. 8, 2013, pp. 1206–19, doi:10.1080/00343404.2012.661410.

31. Paasi, A. The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity. *Fennia - International Journal of Geography*, vol. 164, no. 1, 1986, pp. 105–46, <https://fennia.journal.fi/article/view/9052>.

32. Painter, J. Cartographic Anxiety and the Search for Regionality. *Environment and Planning A*, vol. 40, no. 2, SAGE PublicationsSage UK: London, England, Feb. 2008, pp. 342–61, doi:10.1068/a38255.

33. Peisakhin, L. In History's Shadow: Do Formal Institutions Leave a Cultural Legacy? *EPSA 2013 Annual General Conference*, 2013, p. 40, <http://ssrn.com/abstract=2224765>.

34. Peisakhin, L. Long Run Persistence of Political Attitudes and Behavior: A Focus on Mechanisms. *CES Conference*, 2013, <https://ces.confex.com/ces/2013/webprogram/Paper4052.html>.

35. Riabchuk, M. 'Two Ukraines' Reconsidered: The End of Ukrainian Ambivalence? *Studies in Ethnicity and Nationalism*, vol. 15, no. 1, 2015, pp. 138–56, doi:10.1111/sena.12120.

36. Rodgers, P. W. Contestation and Negotiation: Regionalism and the Politics of School Textbooks in Ukraine's Eastern Borderlands. *Nations and Nationalism*, vol. 12, no. 4, 2006, pp. 681–97, doi:10.1111/j.1469-8129.2006.00262.x.

37. Sayer, A. The 'New' Regional-Geography and Problems of Narrative. *Environment and Planning D - Society & Space*, vol. 7, no. 3, 1989, pp. 253–76, doi:10.1068/d070253.

38. Schmitt-Egner, P. The Concept of 'Region': Theoretical and Methodological Notes on Its Reconstruction. *Journal of European Integration*, vol. 24, no. 3, 2002, pp. 179–200, doi:10.1080/07036330270152196.

39. Shevel, O. The Parliamentary Elections in Ukraine, October 2014. *Electoral Studies*, vol. 39, no. October 2014, Elsevier, 2015, pp. 159–63, doi:10.1016/j.electstud.2015.03.015.

40. Stölting, E., et al. *New Regional Identities and Strategic Essentialism*, 2005.

41. Von Löwis, S. Phantom Borders in the Political Geography of East Central Europe: An Introduction. *Erdkunde*, vol. 69, no. 2, 2015, pp. 99–106, doi:10.3112/erdkunde.2015.02.01.

Список використаних джерел:

1. Agnew J. Mapping Politics: How Context Counts in Electoral Geography / J. Agnew // *Political Geography*. – 1996. – Vol. 15. – No. 2. – Pp. 129–146. doi:10.1016/0962-6298(95)00076-3.
2. Agnew J. Regions on the Mind Does Not Equal Regions of the Mind / J. Agnew // *Progress in Human Geography*. – 1999. – Vol. 23. – No. 1. – Sage Publications Sage CA: Thousand Oaks, CA, Mar. – Pp. 91–96. doi:10.1191/030913299677849788.
3. Barrington L. W. The Geographic Component of Mass Attitudes in Ukraine / L. W. Barrington // *Post-Soviet Geography and Economics*. – 1997. – Vol. 38. – No. 10. – Pp. 601–614, doi:10.1080/10889388.1997.10641065.
4. Barrington L. W. One Ukraine or Many? Regionalism in Ukraine and Its Political Consequences. / L. W. Barrington, E. S. Herron // *Nationalities Papers*. – 2004. – Vol. 32. – No. 1. – Pp. 53–86. doi:10.1080/0090599042000186179.
5. Birch S. The Ukrainian Parliamentary Elections of 1998 / S. Birch, A. Wilson // *Electoral Studies*. – 1999. – Vol. 18. – No. 2. – Pp. 276–82. doi:10.1016/S0261-3794(98)00050-X.
6. Birch S. Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics / S. Birch // *Europe-Asia Studies*. – 2000. – Vol. 52. – No. 6. – Pp. 1017–1041. doi:10.1080/09668130050143815.
7. Brooks C. Cleavage-Based Voting Behavior in Cross-National Perspective Evidence from Six Postwar Democracies / C. Brooks et al. // *Social Science Research*. – 2006. – Vol. 35. – Pp. 88–128.
8. Clem R. S. Shades of Orange: The Electoral Geography of Ukraine's 2004 Presidential Elections / R. S. Clem, P. R. Craumer // *Eurasian Geography and Economics*. – 2005. – Vol. 46. No. 5. – Pp. 364–385. doi:10.2747/1538-7216.46.5.364.
9. Clem R. S. Orange, Blue and White, and Blonde: The Electoral Geography of Ukraine's 2006 and 2007 Rada Elections / R. S. Clem, P. R. Craumer // *Eurasian Geography and Economics*. – 2008. – Vol. 49. – No. 2. – Pp. 127–151. doi:10.2747/1539-7216.49.2.127.
10. Colton T. J. An Aligning Election and the Ukrainian Political Community / T. J. Colton // *East European Politics & Societies*. – 2011. – Vol. 25. – No. 1. – Pp. 4–27, doi:10.1177/0888325410388561.
11. Gentile M. West Oriented in the East-Oriented Donbas: A Political Stratigraphy of Geopolitical Identity in Luhansk, Ukraine / M. Gentile // *Post-Soviet Affairs*. – 2015. – Vol. 31. – No. 3. – Pp. 201–223. doi:10.1080/1060586X.2014.995410.
12. Gilbert A. The New Regional Geography in English and French-Speaking Countries / A. Gilbert // *Progress in Human Geography*. – 1988. – Vol. 12. – No. 2. – Pp. 208–228. doi:10.1177/030913258801200203.
13. Haydukiewicz L. Historical and Geographic Regionalization versus Electoral Geography / L. Haydukiewicz // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2011. – Vol. 19. – Pp. 98–111. doi:10.1016/j.sbspro.2011.05.112.
14. Hinich M. J. Ukraine's 1998 Parliamentary Elections: A Spatial Analysis / M. J. Hinich et al. // *Post-Soviet Affairs*. – 1999. – Vol. 15. – No. 2. – Pp. 149–185, doi:10.1080/1060586X.1999.10641468.
15. Holdar S. Torn between East and West - the Regional Factor in Ukrainian Politics / S. Holdar // *Post-Soviet Geography*. – 2015. – Vol. 36. – No. March 2015. – Pp. 112–132, doi:10.1080/10605851.1995.10640982.
16. Johnston R. J. A Question of Place: Exploring the Practice of Human Geography / R. J. Johnston. – 1991, <https://philpapers.org/rec/JOHAQO>.
17. Katchanovski I. East or West? Regional Political Divisions in Ukraine since the 'Orange Revolution' and the 'Euromaidan' / I. Katchanovski // *American Political Science Association*. – 2014. – 43 p. doi:10.1017/CBO9781107415324.004.
18. Katchanovski I. Regional Political Divisions in Ukraine in 1991–2006' / I. Katchanovski // *Nationalities Papers*. – 2006. – Vol. 34. – No. 5. – Pp. 507–532, doi:10.1080/00905990600952939.
19. Khmelko I. S. Regionalism in Ukraine and Its Role in the Ukrainian Politics / I. S. Khmelko et al. // *Journal of East European and Asian Studies*. – 2011. – Vol. February, 2011. – Pp. 93–110.
20. Kubicek P. What Happened to the Nationalists in Ukraine? / P. Kubicek // *Nationalism and Ethnic Politics*. – 1999. – Vol. 5. – No. 1. – Pp. 29–45, doi:10.1080/13537119908428553.
21. Liber G. O. Imagining Ukraine: Regional Differences and the Emergence of an Integrated State Identity, 1926-1994 / G. O. Liber // *Nations and Nationalism*. – 1998. – Vol. 4. – No. 2. – Pp. 187–206. doi:10.1111/j.1354-5078.1998.00187.x.
22. Massey D. Power-Geometry and a Progressive Sense of Place. Mapping the Future / D. Massey // *Local Cultures, Global Change*, edited by J. Bird et al. – Routledge, 1993. – Pp. 59–69.
23. Murphy A. B. Rethinking Multi-Level Governance in a Changing European Union: Why Metageography and Territoriality Matter / A. B. Murphy // *GeoJournal*. – 2008. – Vol. 72. – No. 1–2. – Pp. 7–18. doi:10.1007/s10708-008-9161-9.
24. O'Loughlin J. The Regional Factor in Contemporary Ukrainian Politics: Scale, Place, Space, or Bogus Effect? / J. O'Loughlin // *Post-Soviet Geography and Economics*. – 2001. – Vol. 42. – Pp. 1–33. doi:10.1080/10889388.2001.10641161.
25. Osipian, A. L. Regional Diversity and Divided Memories in Ukraine: Contested Past as Electoral Resource, 2004-2010 / A. L. Osipian, A. L. Osipian // *East European Politics & Societies*. – 2012. – Vol. 26. – Pp. 616–642, doi:10.1177/0888325412447642.
26. Paasi A. Deconstructing Regions: Notes on the Scales of Spatial Life / A. Paasi // *Environment and Planning A*. – 1991. – Vol. 23. – No. 2. – Pp. 239–256. doi:10.1068/a230239.
27. Paasi A. Bounded Spaces in the Mobile World: Deconstructing 'Regional Identity' / A. Paasi // *Tijdschrift Voor*

Economische En Sociale Geografie. – 2002. – Vol. 93. – No. 2. – Pp. 137–148.

28. Paasi A. Deconstructing Regions: Notes on the Scales of Spatial Life / A. Paasi // Environment and Planning A. – 1991. – Vol. 23. – No. 2. – Pp. 239–256, doi:10.1068/a230239.

29. Paasi A. Region and Place: Regional Identity in Question / A. Paasi // Progress in Human Geography. – 2003. – Vol. 27. – No. 4. – Pp. 475–85, doi:10.1191/0309132503ph439pr.

30. Paasi A. Regional Planning and the Mobilization of 'Regional Identity': From Bounded Spaces to Relational Complexity / A. Paasi // Regional Studies. – 2013. – Vol. 47. – No. 8. – Pp. 1206–1219. doi:10.1080/00343404.2012.661410.

31. Paasi A. The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity / A. Paasi // Fennia - International Journal of Geography. – 1986. – Vol. 164. – No. 1. – Pp. 105–146.

32. Painter J. Cartographic Anxiety and the Search for Regionality / J. Painter // Environment and Planning A. – 2008. – Vol. 40. – No. 2. – Pp. 342–361. doi:10.1068/a38255.

33. Peisakhin L. In History's Shadow: Do Formal Institutions Leave a Cultural Legacy? / L. Peisakhin // EPSA 2013 Annual General Conference, 2013. – 40 p., <http://ssrn.com/abstract=2224765>.

34. Peisakhin L. Long Run Persistence of Political Attitudes and Behavior: A Focus on Mechanisms / L. Peisakhin // CES Conference, 2013, <https://ces.confex.com/ces/2013/webprogram/Paper4052.html>.

35. Riabchuk M. 'Two Ukraines' Reconsidered: The End of Ukrainian Ambivalence? / M. Riabchuk // Studies in Ethnicity and Nationalism. – 2015. – Vol. 15. – No. 1. – Pp. 138–156, doi:10.1111/sena.12120.

36. Rodgers P. W. Contestation and Negotiation: Regionalism and the Politics of School Textbooks in Ukraine's Eastern Borderlands / P. W. Rodgers // Nations and Nationalism. – 2006. – Vol. 12. – No. 4. – Pp. 681–697. doi:10.1111/j.1469-8129.2006.00262.x.

37. Sayer A. The 'New' Regional-Geography and Problems of Narrative / A. Sayer // Environment and Planning D - Society & Space. – 1989. – Vol. 7. – No. 3. – Pp. 253–276, doi:10.1068/d070253.

38. Schmitt-Egner P. The Concept of 'Region': Theoretical and Methodological Notes on Its Reconstruction / P. Schmitt-Egner // Journal of European Integration. – 2002. – Vol. 24. – No. 3. – Pp. 179–200, doi:10.1080/07036330270152196.

39. Shevel O. The Parliamentary Elections in Ukraine, October 2014 / O. Shevel // Electoral Studies. – 2014. – Vol. 39. – No. October 2014. – Pp. 159–163. doi:10.1016/j.electstud.2015.03.015.

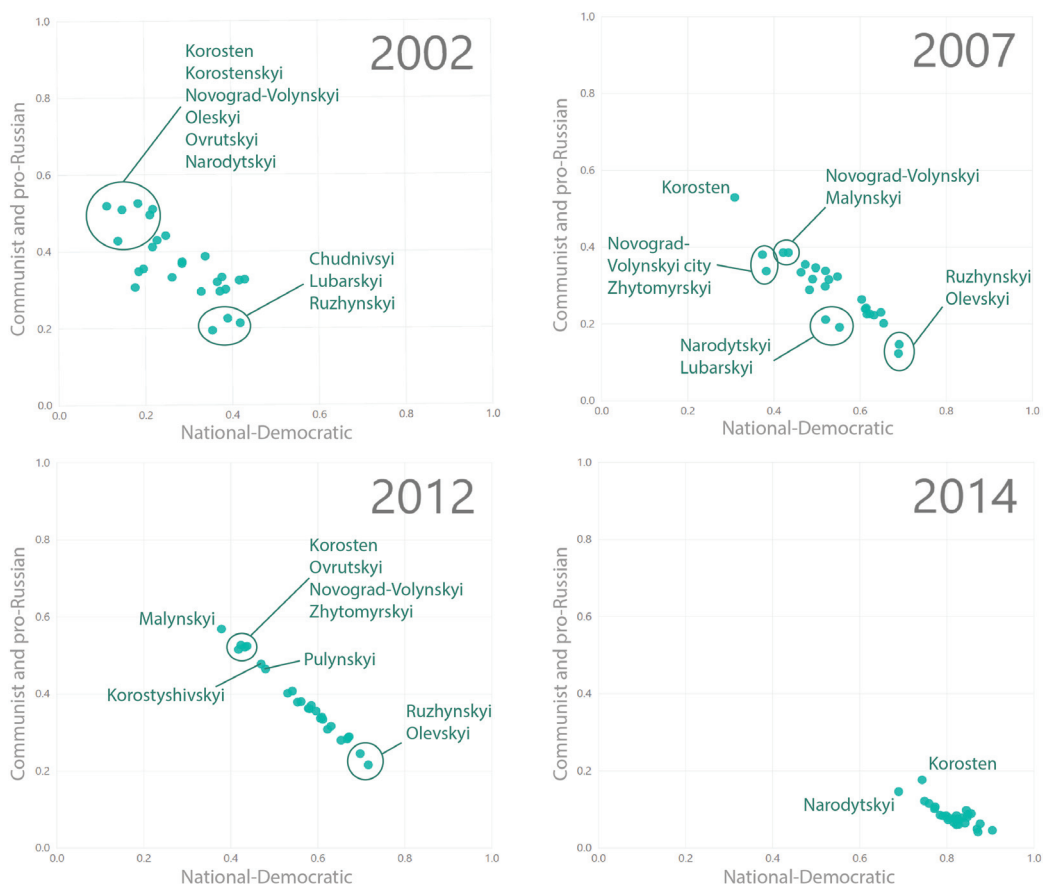
40. Stölting E. New Regional Identities and Strategic Essentialism / E. Stölting et al. 2005.

41. Von Löwis S. Phantom Borders in the Political Geography of East Central Europe: An Introduction / S. Von Löwis // Erdkunde. – 2015. – Vol. 69. – No. 2 – Pp. 99–106, doi:10.3112/erdkunde.2015.02.01.

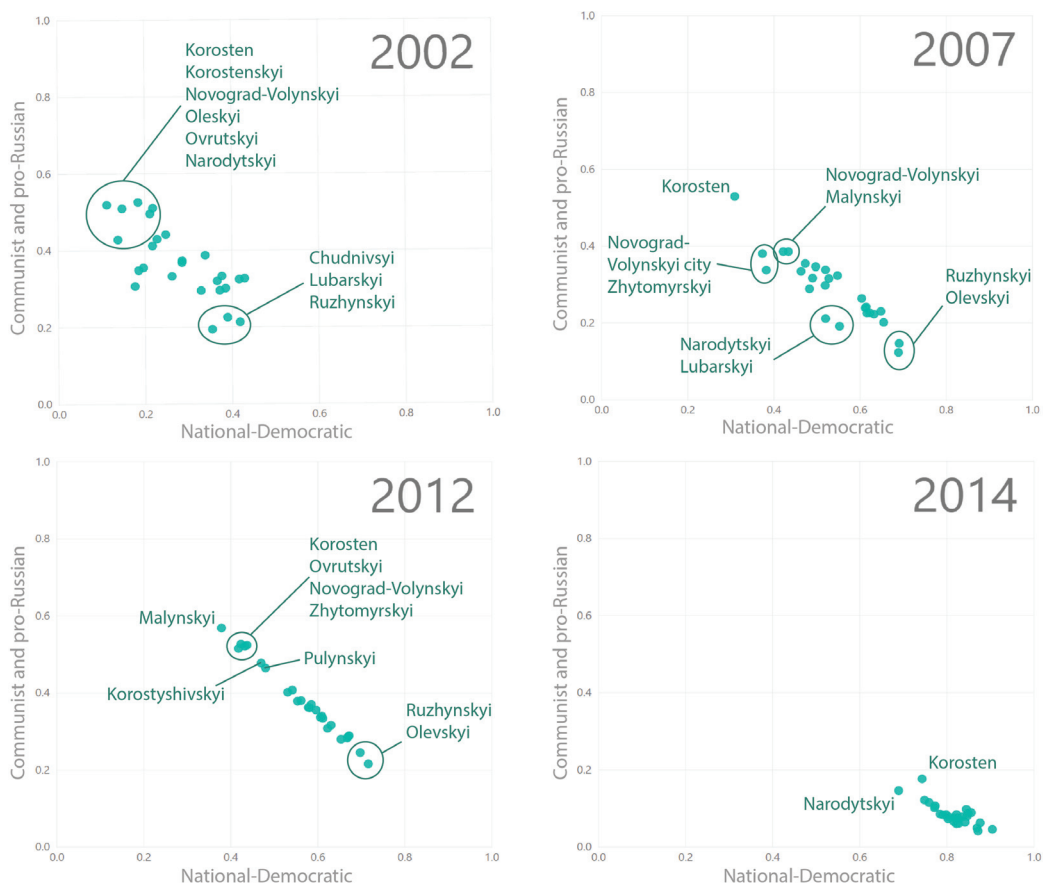
Annex A. Intraregional variability of voting patterns in Zakarpattia oblast on parliamentary elections of 2002, 2007, 2012, 2014

Annex B. Intraregional variability of voting patterns in Zhytomyr oblast
on parliamentary elections of 2002, 2007, 2012, 2014

Annex C. Intraregional variability of voting patterns in Chernivtsi oblast
on parliamentary elections of 2002, 2007, 2012, 2014

OPEN PUBLIC SPACES OF KYIV IN THE CONTEXT OF SOCIO-SPATIAL APPROACH**¹Natalia MEZENTSEVA, ²Maria PALCHUK***Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine**¹provotarnat@ukr.net, ²marialookhere@gmail.com*

Abstract: Urban public spaces determine the identity of the city's dwellers, ensure the implementation of the communication function. They are constantly changing, characterized by various transformational processes that take place under the influence of various factors in the development of the city. The need for knowledge of contemporary complex and ambiguous processes in cities causes the relevance of the socio-spatial approach to the analysis of the functioning and transformation of public spaces in order to increase the level of comfort of living in cities, and smart management of urban development. In this aspect, Kyiv is a good ground for socio-geographical study of various types of public spaces characterized by intensive traditional and specific transformations. The most significant changes are typical for open public spaces. Therefore, in order to understand the factors of contemporary processes in open public spaces, it is necessary to carry out a socio-spatial analysis of a set of parks, public gardens, boulevards, streets, embankments and squares of the capital.

The article presents results of analysis of the peculiarities of Kyiv's open public spaces functioning and transformation in the context of the socio-spatial approach. The analysis revealed that the network of open public spaces in Kyiv corresponds to the stages of the city's territorial development. The most widespread directions of open public spaces transformation in Kyiv are commercialization (functioning of objects providing paid cultural and entertainment services), "beautification" (club design, sculpture installation, renovation of street furniture, registration of thematic zones), (home-type behavior of visitors, the use of home decor items), "europeanization" (designing public spaces based on European urban practices), "ideologization" (commemorative practices through giving relevant names to public spaces and/or establishment of monuments), sacralization (restoration or new construction of temples in parks, squares and gardens), orientation towards the potential consumer (differences in planning design and functions depending on location in the urban planning structure) and "elitization" (allocation of facilities with the club effect). These processes make substantial impact on the intensity of the use of open public spaces in different planning zones, changing their functions and prospects of use.

Key words: open public space, socio-spatial approach, spatial analysis, transformations.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.18-27>

UDC: 911.3:711:304:(477-25)

Received: December 14, 2018.

Accepted: December 27, 2018.

**ВІДКРИТІ ПУБЛІЧНІ ПРОСТОРИ КИЄВА В КОНТЕКСТІ
СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВОГО ПІДХОДУ****¹Наталія МЕЗЕНЦЕВА, ²Марія ПАЛЬЧУК***^{1,2}Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна**¹provotarnat@ukr.net, ²marialookhere@gmail.com*

Анотація: Публічні простори міста визначають ідентичність його мешканців, забезпечують реалізацію комунікаційної функції. Вони постійно змінюються, їм притаманні різноманітні трансформаційні процеси, що відбуваються під впливом різних чинників у розвитку міста. Необхідність пізнання сучасних складних і неоднозначних процесів у містах зумовлює актуальність соціально-просторового підходу до аналізу функціонування і трансформацій публічних просторів з метою підвищення рівня комфортності проживання в містах, розумного управління розвитком міст. В цьому аспекті Київ є вдалим полігоном для суспільно-географічного дослідження різних типів публічних просторів, які характеризуються інтенсивними традиційними та специфічними трансформаціями. Найістотніших змін зазнають відкриті публічні простори міста. Тому для розуміння чинників сучасних процесів, які відбуваються у відкритих публічних просторах, необхідно здійснити соціально-просторовий аналіз мережі парків, скверів, бульварів, вулиць, набережних та площ столиці.

В статті представлено результати аналізу особливостей функціонування відкритих публічних просторів Києва та їх трансформацій в контексті соціально-просторового підходу.

Ключові слова: відкритий публічний простір, соціально-просторовий підхід, просторовий аналіз, трансформації.

Постановка проблеми. У Києві представлені різні типи публічних просторів: відкриті, закриті, специфічні. До відкритих публічних просторів належать зелені публічні простори (парки культури та відпочинку, районні та спеціалізовані, спортивні парки, сквери, бульвари, дитячі майданчики, прибудинкові території), вулиці, набережні, площі. Закриті публічні простори включають торгово-розважальні центри, торгові центри, торгово-офісні центри та ринки. Специфічні публічні простори за певних умов можуть мати різну градацію публічності. В Києві вони, наприклад, включають публічні бібліотеки, студентські містечка, автовокзали, залізничні вокзали, культурно-мистецькі та музейні комплекси, палаци та будинки культури тощо. Публічні простори Києва різноманітні за своїми типами та функціями. Вони створювались і формувались у різні періоди, крім того, за різних умов трансформуються. Для них характерні специфічні риси просторової організації.

Соціально-просторовий підхід у дослідженні публічних просторів міст основну увагу концентрує на питаннях дизайну та їхнього використання і передбачає два основні напрями досліджень: перший напрям фокусується на питаннях оптимального проектування і планування публічних просторів; другий напрям основну увагу приділяє соціальним функціям публічних просторів та аналізу наслідків їх функціонування [9]. У межах даного підходу виділяються такі ключові положення: основним просторовим рівнем досліджень є рівень міських вулиць, як найбільш публічних та найчастіше використовуваних публічних просторів у повсякденному житті міста; соціальна дисфункція публічного простору розглядається не як визначальна його ознака, а як виклик, який необхідно подолати за рахунок поліпшення дизайну; старі форми публічних просторів можуть зникати, а натомість створюються нові, або трансформуватись з часом [5].

З точки зору соціально-просторовому підходу Я. Гейлом була проаналізована динаміка відкритих публічних просторів на прикладі європейських та американських міст [8]. В результаті дослідження він зробив висновок про те, що, що на вулицях міст початку XX століття завжди можна було спостерігати активне життя, що супроводжувалось здійсненням певного виду людської діяльності. Вулиці, площі, ринки, парки – це місця зустрічей, комунікацій, соціалізації, території самовираження. Нині вулиці повні людей, які використовують публічний простір через необхідність, характерні для малорозвинених країн. Для сучасної людини немає необхідності обов'язкового перебування в публічному просторі, тому це є її вибором за бажанням [8].

На думку Я. Гейла необов'язковий характер більшості заходів публічного життя в сучасних містах визначає високі вимоги до якості відкритих публічних просторів. Вузькі, розділені тротуари, різні перешкоди, бордюри, складні пішохідні переходи вулиць, паркани, відсутність місць для сидіння, гри і тому подібне роблять публічний простір непривабливим. Чим нижча якість конкретного публічного простору, тим менша його популярність, а отже відвідуваність. Таким чином занедбаність публічного простору стає однією з причин його втрати. Публіка відмовляється використовувати занедбаний, некомфортний, непривітний простір на користь приватного простору, який подібний до публічного. Під якісними публічними просторами розуміють вдало розташовані із дизайнерським оформленням атрактивні (привітні) простори, які змушують жителів міст частіше залишати їхні замські будинки [7, 10].

Формулювання цілей статті. Враховуючи насиченість Києва різними типами публічних просторів та їх використання мешканцями міста, метою статті визначено аналіз функціонування відкритих публічних просторів Києва для виявлення їх сучасних змін в контексті соціально-просторового підходу.

Таблиця 1.

Розподіл зелених публічних просторів за планувальними зонами Києва

Планувальна зона	Площа об'єктів, га						Частка у загальній площі, %
	Парки			Сквери	Бульвари	Всього	
	культури та відпочинку, районні та спеціалізовані	спортивні	всього				
Центральна	597,5	47,7	645,2	70,87	23,7	739,77	14,0
Південна	1052,1	58,4	1110,5	40,84	15,2	1166,54	22,1
Західна	403,3	46,9	450,2	50,81	38,0	539,01	10,2
Північна	359,3	2,6	361,9	59,23	34,4	455,53	8,6
Північна лівобережна	490,8	3,0	493,8	42,57	41,2	577,57	10,9
Східна	195,0	4,7	199,7	15,23	4,1	219,03	4,1
Долина Дніпра	1581,3	0	1581,3	0	0	1581,3	30,0
Усього	4679,3	163,3	4842,6	279,6	156,6	5278,8	100

Складено за даними [1]

Виклад основного матеріалу. У Києві розміщується 127 парків загальною площею 4679,3 га та 24 спортивних парки площею 163,3 га, 367 скверів загальною площею 279,6 га, 77 бульварів загальною площею 156,6 га. Їх розподіл за планувальними зонами представлений в таблиці 1.

Просторово-часова динаміка розвитку мережі зелених просторів Києва відповідає етапам територіального розвитку міста. Традицію паркового будівництва започаткував митрополит Петро Могила, заклавши перший парк у 1631 році на замиському дворі у Голосієвому. Власне будівництво міських парків розпочалося у XVIII столітті на Печерську. У другій половині XIX ст. мережа парків Києва суттєво збільшилася. На дніпровських схилах були створені парки Володимирська гірка (1850-ті рр.), Шато-де-Флер (1863 р.), Маріїнський парк (1874 р.). На той час відвідування парків було платним, а першим безоплатним парком Києва, тобто класичним публічним простором, стала Володимирська гірка.

З початку 20 ст. на півночі Києва в лісовому масиві Пуща-Водиця розпочалося створення курортної зони, що включала дачне будівництво та однойменний парк. В цей час були відкриті ряд парків, зокрема Пушкінський (1900 р.), Політехнічний (1903 р.), Зоологічний (1908 р.). До середини 1930-х років у Києві було впорядковано паркову зону вздовж дніпровських схилів та створено у нинішній Національний ботанічний сад імені Миколи Гришка НАН України.

Періодом найінтенсивнішого створення парків в Києві є друга половина 20 ст. В цей час було закладено ряд паркових комплексів (наприклад, Дніпровський, 1945 р.) та парків культури і відпочинку (наприклад, Голосіївський імені М. Рильського та парк Вічної Слави (обидва у 1957 р.), імені М. Фрунзе (1959 р.) нині Куренівський парк), Грушки (1971 р.), нині парк «Орлятко»). В цей період в Києві були відкриті тематичні парки (наприклад, Перемога (1965 р.), Партизанської Слави (1970 р.), Печерський ландшафтний парк ім. Є. Вучетича (1978 р., нині Співоче поле)). Унікальними об'єктами не лише міського, але й державного значення стали Виставка досягнень народного господарства (1958 р., нині Національний комплекс «Експоцентр України») та Музей народної архітектури та побуту (1969 р.).

У другій половині 20 ст. здійснювалося озеленення нових масивів Києва – Оболоні, Вигурівщини-Троєщини, Позняків, Виноградяра, Теремків. Характерною рисою для забудови Дарницького, Дніпровського та Оболонського районів столиці стала організація вулиць як бульварів.

Наприкінці XX століття почали формуватися принципово нові ландшафтно-рекреаційні території. Головною їх особливістю є те, що в єдине ціле об'єднуються різноманітні за призначенням об'єкти: житлові будинки, навчальні, розважальні, спортивні, торговельні, бізнесові й адміністративні центри.

Розташування зелених публічних просторів у планувальній структурі Києва є нерівномірним. Основними факторами, що зумовлюють потребу у зелених публічних просторах Києва, є такі:

1. *Унікальні ландшафти за рахунок елементів рельєфу, гідрологічних об'єктів, представників флори та фауни*, наприклад, парк Володимирська гірка, парковий комплекс Дніпровський, Національний природний парк «Голосіївський». Так, центральна частина паркового комплексу Дніпровський, закладеного у 1945 році, знаходиться на Трухановому острові та включає також Венеціанський і Долобецький острови, урочища Чорторий та Муромець. До комплексу входять Гідропарк та парк «Муромець».

2. *Необхідність задоволення суспільних потреб у різних сферах людської життєдіяльності:*

- *Проведення масових державних або міських заходів*, наприклад, на Співочому полі (частина Печерського ландшафтного парку), у Голосіївському парку відпочинку та культури імені М. Т. Рильського, Національному комплексі «Експоцентр України». Так основною функцією Національного комплексу «Експоцентр України» є виставкова діяльність, як інструмент розвитку підприємництва, налагодження міжнародного співробітництва. Одночасно він є центром дозвілля національного рівня, де відбуваються тематичні культурні події (музичні фестивалі, концерти, фестивалі сиру, вина тощо).

- *Забезпечення масового відпочинку мешканців Києва на природі в межах міста*, наприклад, у Гідропарку, який був створений у 1965-1968 роках як водно-розважальний комплекс із пляжами та водними атракціонами, закладами ресторанного обслуговування, спортивними площадками. У 2006 році тут було відкрито парк «Київ у мініатюрі».

- *Організація спортивного відпочинку мешканців міста, проведення спортивних заходів*, наприклад, на Льодовому стадіоні, Київському велотреку.

- *Щоденні прогулянки поряд із місцем проживання*. Наприклад, парк «Орлятко» розташовано на території колишніх фруктових садів, які стали планувальним ядром масиву Відрадиний. На його території розташована штучна водойма з човнами і катамаранами, дитячий майданчик з гойдалками, каруселями, готельно-ресторанний комплекс. Створення парку «Відрадиний» було пов'язане із будівництвом однойменного житлового масиву.

- *Створенні естетичного урбаністичного ландшафту центральної частини міста* для виконання як функції відпочинку, так і репрезентативної функції міста для туристів, наприклад, Маріїнський парк, парк імені Тараса Шевченка, Золотоворітський сквер.

3. *Проведення наукових досліджень*, наприклад, Національний ботанічний сад імені Миколи Гришка НАН України, садово-парковий комплекс НАН України «Феофанія», Київський зоологічний парк, Ботанічний сад Національного університету біоресурсів та природокористування, Ботанічний сад імені академіка О. В. Фоміна Київського

Таблиця 2.

Концентрація зелених публічних просторів за планувальними зонами Києва

Планувальна зона	Площа	Населення, тис. осіб	Зелені публічні простори		
			га	% у площі планувальної зони	га на 10 тис. осіб
Центральна	4512,12	464,6	595,9	13,2	12,8
Південна	9778,96	421,3	2617,0	26,8	62,1
Західна	12209,3	513,6	6115,2	50,1	119,1
Північна	12961,2	408,8	7463,3	57,6	182,6
Північна Лівобережна	18059,3	715,5	10691,1	59,2	149,4
Східна	13427,11	322,9	6655,0	49,6	206,1
Долина Дніпра	13833,94	-	8386,0	60,6	-
Усього	84781,93	2846,7	42523,5	50,2	149,4

Складено за даними [1]

національного університету імені Тараса Шевченка, Музей народної архітектури та побуту під відкритим небом НДІ етнографічного музеєзнавства НАН України.

4. *Створення місць пам'яті*, наприклад, Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр», парк «Кіото», парк культури та відпочинку «Партизанська слава», парк «Перемога», Куренівський парк.

Облаштування території біля громадських та адміністративних будівель, наприклад, сквер імені Гейдара Алієва, бульвар Верховної Ради.

5. *Облаштування території з метою проведення спеціальних заходів*, наприклад, сквер для урочистих церемоній.

6. *Необхідність поліпшення екологічної ситуації в місті*, наприклад, Національний природний парк «Голосіївський», бульвари.

Для аналізу просторової моделі мережі зелених публічних просторів Києва визначено два показники їх концентрації: частка площі зелених просторів у загальній площі планувальної зони міста та відносний показник співвідношення площі зелених просторів на 10 тис. мешканців, які проживають у межах планувальної зони (таблиця 2).

За часткою площі зелених публічних просторів у загальній площі планувальної зони виділено три групи планувальних зон Києва (рис. 1.):

- з найвищою часткою (57 – 61 %): Північна, Північна Лівобережна планувальні зони та Долина Дніпра;

- з середньою часткою (49 – 52 %): Східна та Західна планувальні зони;

- з низькою часткою (13 – 27 %): Центральна та Південна планувальні зони.

За показником площі зелених публічних просторів на 10 тис. мешканців, які проживають у межах планувальної зони, виділено також три групи планувальних зон Києва (рис. 2.):

- з найвищою насиченістю (180 – 207 га на 10 тис. осіб): Північна та Східна планувальні зони;

- із середньою насиченістю (119 – 150 га на 10 тис. осіб): Західна та Північна Лівобережна планувальні зони;

- з низькою насиченістю (12 – 63 га на 10 тис. осіб): Центральна та Південна планувальні зони.

Центральна та Південна планувальні зони мають найнижчі значення обох показників, а Північна планувальна зона – найвищі, Західна планувальна зона характеризується середніми значеннями показників. Зміни груп за значеннями показників характерні для Північної Лівобережної та Східної планувальних зон. У випадку Північної Лівобережної зони позиція за відносним показником співвідношення площі зелених просторів на 10 тис. мешканців нижча, ніж за часткою площі зелених публічних просторів у загальній площі планувальної зони. У випадку Східної планувальної зони навпаки: позиція за відносним показником співвідношення площі зелених просторів на 10 тис. мешканців вища, ніж за часткою площі зелених публічних просторів у загальній площі планувальної зони.

Основу вуличної мережі Києва складають радіальні магістралі – продовження зовнішніх автодорожніх підходів, дві напівкільцеві магістралі на правому березі і ділянки меридіональних магістралей – на лівому. Загальна протяжність вуличної мережі Києва складає 625 км, у тому числі 270, 7 км загальноміського значення та 354,3 км районного значення. Для цього типу публічних просторів столиці *характерна конкуренція між пішоходом та автомобілем, між пішоходом та кіосками, літніми терасами кафе і ресторанів*. Підтвердженням конкурентної боротьби є неодноразове створення петиції «Повернути пішоходам тротуари», встановлення перешкод для заїзду на тротуар, облаштування спеціальних місць для паркування. Прояв конкуренції між пішоходом та кіосками, літніми терасами кафе і ресторанів виявляється у «окупації» останніми найбільш активних вулиць Києва, які мають туристичну привабливість, та розташовані у діловій частині міста або біля транспортних вузлів (наприклад, вулиць Хрещатик, Попудренка біля станції метро «Чернігівська», проспекту академіка Глушкова біля станції метро «Виставковий Центр»).

У Києві розміщені чотири набережні – Центральна, Дніпровська, Оболонська та

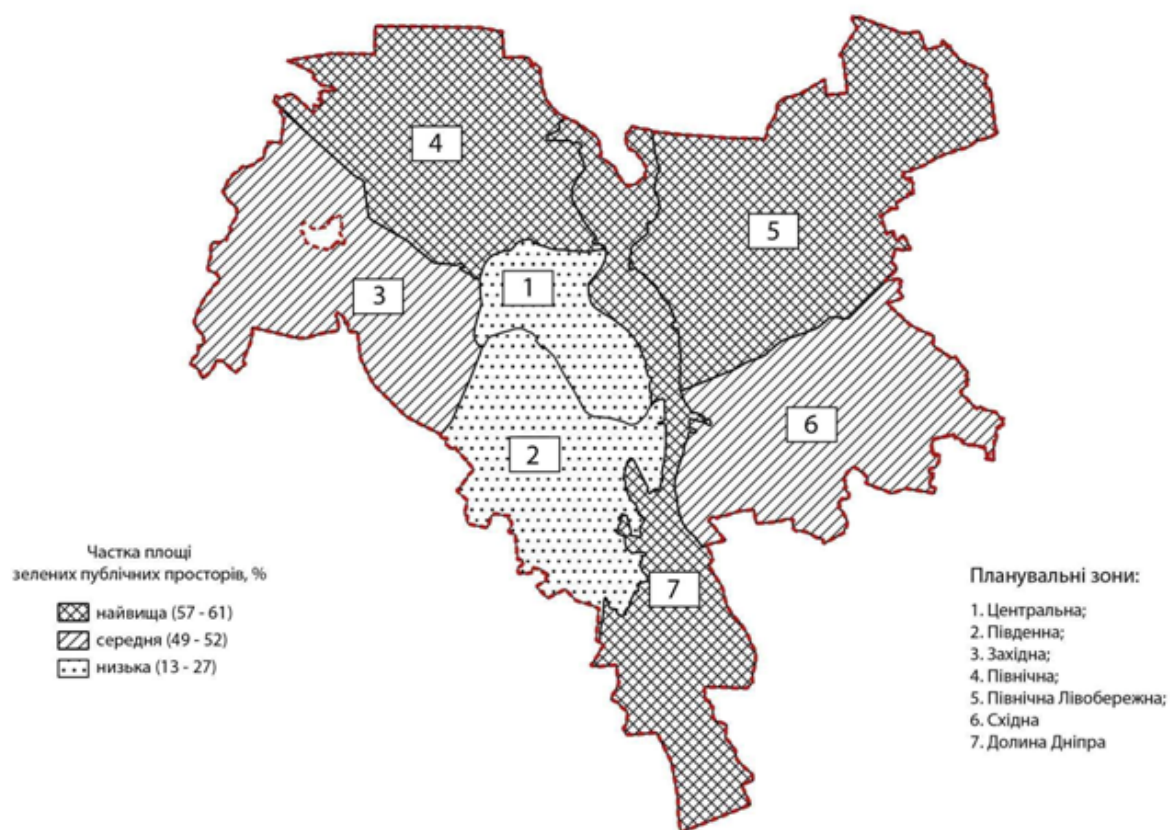

Рисунок 1. Частка площі зелених публічних просторів у загальній площі планувальних зон Києва

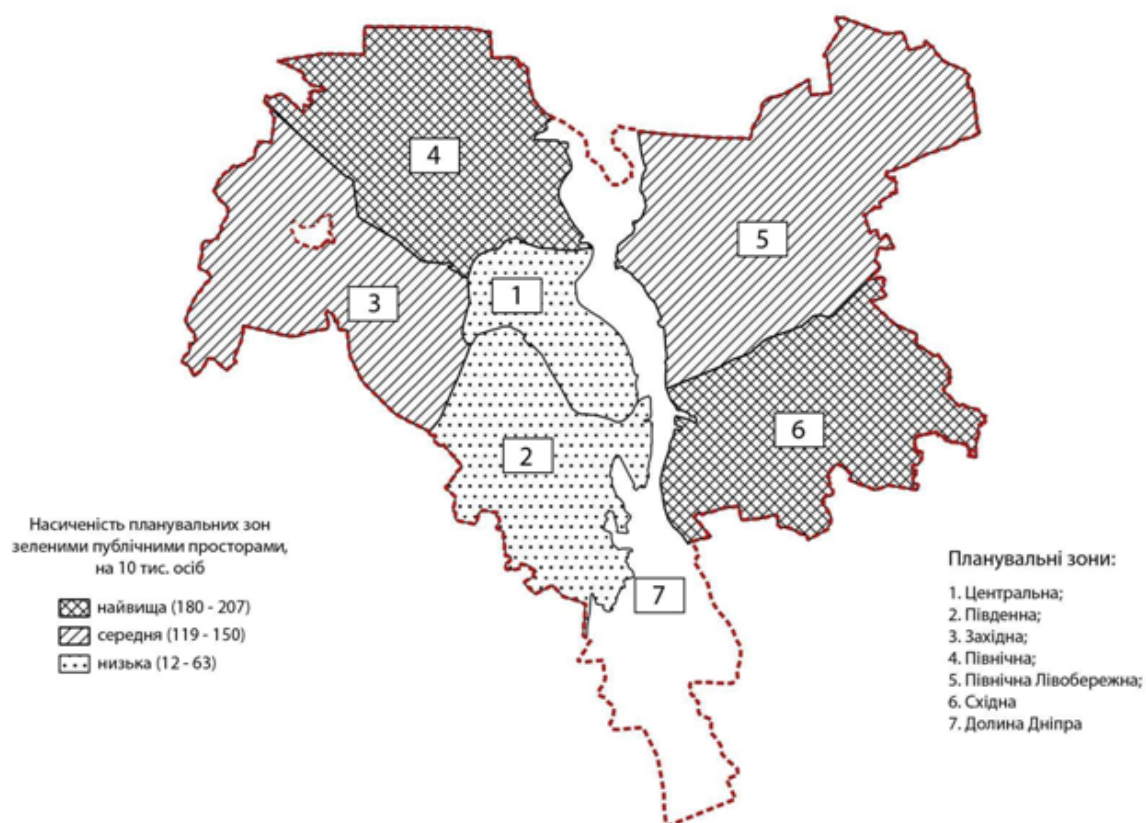

Рисунок 2. Насиченість планувальних зон Києва зеленими публічними просторами, га на 10 тис. осіб

Русанівська, які як класичні публічні простори облаштовані для прогулянок та відпочинку, створення естетичного урбаністичного ландшафту.

Відкриті публічні простори Києва виконують ряд соціоформуючих функцій:

- *комунікаційну*: вони є традиційним місцем зустрічей, спілкування, самовираження, проведення святкувань, культурних подій;

- *рекреаційну*: вони є одними із найпопулярніших місць для відпочинку, прогулянок;

- *культурно-розважальну*: вони є місцями проведення різноманітних культурно-розважальних заходів;

- *політичну*: окремі парки, сквери міста є місцем публічних зборів, дебатів, висловлення незгоди, політичних протестів, соціальних рухів;

- *формування територіальної ідентичності* у мешканців столиці;

- *виховну*: окремі публічні простори пов'язані із процесом формування національної пам'яті [3].

Аналіз просторово-часової динаміки розвитку мережі відкритих публічних просторів Києва, їх функцій дає підставу виділити певні риси сучасного етапу функціонування цих об'єктів, які детермінують певні трансформації. Аналіз різних аспектів сучасних трансформацій публічних просторів Києва свідчить про те, що вони інтенсивно змінюються, активно використовуються як території політичного протесту, «конфлікту пам'ятей», стають місцями самоорганізації локальних спільнот, комерціалізуються, у т.ч. в контексті відновлення, реставрації, ревіталізації, розвитку туризму, відповіді на потреби та вподобання міських жителів [4,6].

Для відкритих публічних просторів Києва характерні такі напрями трансформацій:

- *комерціалізація* – функціонування кафе, ресторанів, кінотеатрів, спортивних закладів та інших об'єктів, які надають платні культурно-розважальні послуги. Наприклад, зона фуд-корту та ресторан «О'Панас» у парку імені Тараса Шевченка, концертний хол «Freedom» на території Куренівського парку, етнографічний комплекс «Мамасва Слобода» на території парку «Відрадний», кафе «Фонтан» у Золотоворітському сквері, фуд-зони Центральної та Дніпровської набережних. За динамікою процесу комерціалізації слід виокремити Національний комплекс «Експоцентр України» (ВДНГ), який створювався як об'єкт економічної діяльності і у радянський період вхід до комплексу був платним. На початку 1990-х років у зв'язку з економічною кризою та скороченням виставкової діяльності комплекс використовувався переважно як парк для прогулянок, а плату за користування було відмінено. Саме у цей період створились умови для посилення функції його публічності – відкритого простору для всіх. Сучасна нова концепція розвитку Національного комплексу «Експоцентр України» покликана збільшити його рентабельність, проте враховує популярність комплексу як відкритого публічного простору з посиленням виставкового та ділового, освітнього та інноваційного

кластерів із збереженням рекреаційної функції та лісопаркової зони;

- *«б'ютифікація»* – оформлення клумб, встановлення скульптур, вечірнє підсвічення, оновлення вуличних меблів, оформлення тематичних зон. Наприклад, оформлення Голосіївського парку відпочинку та культури імені М. Т. Рильського, парку «Наталка», реконструйована Центральна набережна у районі Поштової площі, сквер «Сад каменів» на Оболонській набережній. Важливим елементом, спрямованим на «б'ютифікацію» у столиці є графіті (наприклад, графіті на Центральній набережній);

- *доместикація* – модель поведінки відвідувачів у публічному просторі ідентична до певних елементів поведінки у приватному просторі. Наприклад, атмосфера перегляду кіно у кінотеатрах під відкритим небом подібна до домашнього перегляду: люди сидять із близькими людьми на пуфах з пледами, беруть їжу, домашніх улюбленців. Такі кіносеанси проходять у парку імені Тараса Шевченка, парку «Наталка», сквері Небесної Сотні. Кожні вихідні впродовж теплої сезону парк «Теремки» використовується мешканцями навколишніх будинків як BBQ зона з моделлю поведінки «у себе на дачі». У парку імені Тараса Шевченка відбуваються турніри з настільних ігор, передусім, шахів, притаманні для внутрішніх дворів типових камеральних кварталів «хрущовок»;

- *«європеїзація»* – загальна тенденція відтворення практик оформлення публічних просторів слідом за парками європейських міст, наприклад, новорічно-різдвяні будиночки у парку імені Тараса Шевченка, реконструкція парків з копіюванням європейського дизайну вуличних меблів, що характерно для парку «Відрадний», парку «Наталка». Важливим елементом «європеїзації» є використання технічних засобів для підсилення атракції, наприклад, «Великий фонтан» та шість світло-музичних «Малих фонтанів» на Русанівській набережній, облаштування велосипедних доріжок на Микільській Слобідці, проведення культурних заходів, фестивалів, організованих локальною спільнотою на Оболонській набережній;

- *«ідеологізація»* – у радянський період закладена традиція ідеологізації публічних просторів через назви парків, встановлення монументів. З початком декомунізації у 2015 році перейменування також містить ідеологічний контекст, наприклад перейменування парку імені генерала Ватутіна в честь Романа Шухевича. У публічних просторах Києва є випадки самочинної декомунізації, наприклад руйнування пам'ятників партійним діячам у парку «Нивки». Сучасний ідеологічний контекст також знаходить своє відображення у облаштуванні парків, наприклад, алея українсько-грузинської дружби в парку «Відрадний»;

- *сакралізація* – відновлення зруйнованих у радянський період церков на території існуючих парків, скверів, або нове будівництво, наприклад, собор у парку «Теремки», храм на місці пам'ятника герою радянського періоду на території скверу по вулиці Глибочицькій напроти кінотеатру

«Київська Русь», собори на Оболонській та Дніпровській набережних;

- *орієнтація на потенційного споживача* – відмінність у планувальній організації, функціональному наповненні залежно від розташування у планувальній структурі міста. Функціональне наповнення та оформлення парків у центральній частині міста різноманітніше та якісніше, ніж на периферії. Перш за все, це зумовлено вимогами споживачів: джентрифікована центральна планувальна зона має вищі запити, ніж міська периферія;

- *«елітизація»* – розміщення об'єктів, які втілюють ефект клубу, наприклад, яхт-клуби вздовж Дніпровської набережної, гольф поле на Оболонській набережній.

Для деяких відкритих публічних просторів Києва характерний процес повільного скорочення їх функцій та зменшення попиту на використання порівняно із попередніми періодами їх функціонування. Це стосується, наприклад, парку «Нивки», Куренівського парку, бульвару Тараса Шевченка.

У ході проведення спостережень за відкритими публічними просторами міста Києва, було виявлено, що частина відкритих публічних просторів має платне використання і це обмежує їх доступність. Передусім, це ботанічні парки, ландшафтні парки, які мають наукове призначення та перебувають у підпорядкуванні відповідних установ (наприклад, парк «Феофанія», Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України, Київський зоологічний парк, Національний музей архітектури і побуту України). При цьому слід виокремити Ботанічний сад НУБіП та Ботанічний сад імені академіка О. В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де не зважаючи на відомче підпорядкування, використання публічних просторів є безоплатним. Щодо спортивних парків, то в Києві виявлена аналогічна ситуація: використання деяких парків є платним (наприклад, НСК «Олімпійський», стадіон «Динамо» імені Валерія Лобановського) а інших – безоплатним (наприклад, Льодовий стадіон, велотрек «Авангард»).

Окремим видом відкритих публічних просторів Києва є міські площі, яких у Києві налічується 54. Основним фактором, який визначає розміщення площ Києва є архітектурна концепція планувальної організації конкретної території з урахуванням таких природних факторів як рельєф та геологічна будова. Мета розміщення кожної площі відображена у її функціональному типі. Функціональні типи площ Києва представлені у таблиці 3.

Найпоширенішим функціональним типом площ у Києві є транспортні площі – 34 об'єкти. Такі площі не можуть виконувати функції міських публічних просторів, а є виключно транспортно-інженерними об'єктами. У Північній Лівобережній та Західній планувальних зонах розташовані виключно транспортні площі. У

Східній, Південній та Північній планувальних зонах наявні по одній площі, які можуть виконувати функції публічного простору. Лише окремі площі Центральної планувальної зони є публічними просторами – ринкові, головні, перед громадсько-адміністративними будівлями і спорудами, вокзальна, багатофункціонального транспортного вузла.

Виникнення, перепланування, зміни функціональних типів площ, їх зникнення визначаються містобудівним освоєнням території Києва. Функціональний тип окремих площ змінювався впродовж розвитку планувальної структури Києва, а також у зв'язку із розташуванням у їх межах об'єктів, які надають площам ознак публічного простору.

Для Бессарабської площі характерне поєднання історичної ринкової функції із порівняно новою транспортною. Святошинська площа до забудови новою житловою забудовою у 1980-х роках була типовою ринковою площею та мала назву Базарна, проте сьогодні є типовою транспортною площею. Забудова Володимирської площі та площі Глінки призвела до їх зникнення. З часом у Києві відбулася зміна функціонального типу Деміївської площі з ринкової на транспортну.

Серед площ, в межах яких розташовані об'єкти, які надають площам ознак публічного простору – Бессарабська, Кривоноса Петра, Севастопольська. У їх межах розміщені громадські об'єкти (ТРЦ «Арена», музей, галерея, кінотеатр). У цьому випадку основною функцією площі залишається транспортна, а функції публічних просторів виконують громадські об'єкти.

Такі транспортні площі як Либідська, Житньоторзька, Валерія Марченка, Львівська, Петропавлівська мають облаштовані сквери. Наявність скверів дозволяє визначити такі локації як публічні простори. Для зелених просторів на площах Валерія Марченка та Петропавлівській характерним є процес «сакралізації».

Цікавими публічними просторами є транспортні площі, на яких розміщено монументальні об'єкти. Наприклад, площа Перемоги – це територія історичної ринкової площі (Галицький базар, пізніше Єврейський базар), на якій до 1934 року розташовувався храм, на місці якого пізніше збудували цирк. Історично це місце виконувало функцію ринкової площі. Сьогодні площа Перемоги не є місцем для зібрань, спілкування, відпочинку, це фактично транспортна розв'язка. Але наявність на ній монументу містугерою Києву несе певну комунікативну функцію, тобто відбувається передача інформації від влади, ідеології до публіки.

Софіївська та Михайлівська площі планувались як площі перед відповідними сакральними спорудами (сучасний функціональний тип – перед громадсько-адміністративними будівлями і спорудам), але у процесі історичного розвитку Києва трансформувались у загальноміські головні площі.

Таблиця 3.

Функціональні типи площ за планувальними зонами Києва

Планувальна зона	Функціональний тип	Площі
Центральна	<i>Ринкові</i>	Лук'янівська, Печерська
	<i>Головні</i>	Контрактова, Михайлівська, Майдан Незалежності, Софіївська
	<i>Транспортні</i>	Андрія Первозванного, Бессарабська, Героїв Великої Вітчизняної Війни, Либідська, Європейська, Житньоторзька, Львівська, Перемоги, Льва Толстого
	<i>Перед громадсько-адміністративними будівлями і спорудами</i>	Арсенальна, Ботанічна, Конституції, Лесі Українки, Слави, Спортивна, Івана Франка
	<i>Вокзальні</i>	Вокзальна
	<i>Багатофункціонального транспортного вузла</i>	Поштова
	Кількість площ	24
Південна	<i>Транспортні</i>	Амурська, Голосіївська, Космонавтів, Кривоноса Петра, Деміївська, Одеська, Севастопольська
	<i>Перед громадсько-адміністративними будівлями і спорудами</i>	Солом'янська
	<i>Передзаводські</i>	Співака Михайла
	Кількість площ	9
Західна	<i>Транспортні</i>	Героїв Бреста, Святошинська
	Кількість площ	2
Північна	<i>Перед громадсько-адміністративними будівлями і спорудами</i>	Червона Пресня
	<i>Транспортні</i>	Гостомельська, Оболонська, Загороднього Михайла, Валерія Марченка, Мінська, Петропавлівська, Сантьяго-де-Чилі, Тульська, Тараса Шевченка, Леоніда Телятникова
	Кількість площ	11
Північна Лівобережна	<i>Транспортні</i>	Анкари, Волгоградська, Керченська, Дарницька, Пантелеймона Куліша, Новоросійська
	Кількість площ	6
Східна	<i>Вокзальні</i>	Привокзальна
	<i>Транспортні</i>	Харківська
	Кількість площ	2

Складено за даними [2]

Як і для всіх відкритих публічних просторів у сучасному місті для площ характерна комерціалізація. Висока концентрація потенційних споживачів на вокзальних площах, а також потенційно тривалий час їх перебування зумовлює розміщення комерційних об'єктів (кіоски з сувенірами, подарунками, фаст-фуду). Істотний вплив на посилення атракції Спортивної площі здійснило будівництво ТРЦ «Gulliver». Постійно діючі ятки із сувенірами, кафе, зони фаст-фуду представлені на Майдані Незалежності та Контрактовій площі. «Європеїзація» проявляється у розміщенні типових для європейських міст новорічних та різдвяних містечок на Софіївській, Михайлівській та Контрактовій площах. Прикладами процесу «б'ютифікації» є площа Івана Франка – облаштування клумб, розміщення

вуличних меблів, скульптур, які виконані у єдиному стилі. «Ресакралізація» характерна для Михайлівської площі – відбудова Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Площі Лесі Українки та Конституційна розташовані перед будівлями, у яких розміщені державні органи влади в Україні. Ці площі є місцем не лише відпочинку працівників, містян, туристів, а й місцем проведення протестів. Саме тому по відношенню до цих публічних просторів вжиті превентивні заходи, такі як встановлення паркану, здійснення охорони. Ці заходи обмежують публічність таких просторів.

Головні площі виконують важливу для демократичної політичної системи функцію – політичну у формі протестів. Масові протести національного рівня відбуваються на головній

площі міста – Майдані Незалежності. У період Радянського Союзу Майдан Незалежності мав декілька назв (Радянська площа, площа імені Калініна, площа Жовтневої революції) та виконував репрезентативну функцію: демонстрація могутності соціалістичної республіки в архітектурних формах, проведення військових парадів та організованих демонстрацій. Першим протестом, який відкрив еру незаангажованої ідеологією публічності простору, була «Революція на граніті» 1990-го року.

На можливу ймовірність прогресивного розвитку площі як публічного простору з усіма трансформаціями впливає розташування у планувальній структурі Києва. Так, наприклад, розташування Майдану Незалежності, Поштової та Софіївської площ у Центральній планувальній зоні позитивно вплинуло на їх розвиток, а розміщення Солом'янської площі, площі Співака Михайла та інших у Південній та Північній планувальних зонах не вирізняється переважанням позитивних ознак у їх розвитку.

Висновки. В результаті проведеного аналізу виявлено, що мережа відкритих публічних просторів Києва відповідає етапам територіального розвитку міста. Визначено, що потребу у зелених публічних просторах Києва зумовлюють необхідність: проведення масових державних або міських заходів: забезпечення масового відпочинку мешканців Києва на

природі в межах міста; забезпечення щоденного відпочинку киян поряд із місцем проживання; створення місць пам'яті; облаштування території; поліпшення екологічної ситуації в місті. Виділено найпоширеніші напрями трансформацій відкритих публічних просторів Києва: комерціалізацію (функціонування об'єктів, які надають платні культурно-розважальні послуги), «б'ютифікацію» (оформлення клумб, встановлення скульптур, оновлення вуличних меблів, оформлення тематичних зон), доместикацію (запровадження моделі поведінки відвідувачів ідентичної до певних елементів поведінки у приватному просторі, використання предметів домашнього декору), «європеїзацію» (відтворення практик оформлення публічних просторів за прикладом європейських міст), «ідеологізацію» (через назви публічних просторів, встановлення монументів), сакралізацію (відновлення зруйнованих чи нове будівництво храмів на території парків, скверів, площ), орієнтацію на потенційного споживача (відмінність у планувальній організації та функціональному наповненні залежно від розташування у планувальній структурі міста) та «елітизацію» (розміщення об'єктів з ефектом клубу). Вони здійснюють суттєвий вплив на інтенсивність використання відкритих публічних просторів у різних планувальних зонах Києва, зміни їх функцій та перспективи використання.

References:

1. *General'nij plan m. Kiêva. Osnovni položennâ* [Kyiv General Plan. Key provisions]. Kyiv: Department for Urban Development and Architecture of the Kyiv City State Administration, Municipal Institution "Institute for Kyiv General Plan", 2015, 103 p. (In Ukrainian).
2. *General'nij plan міста Kiêva na period do 2020 r. Osnovni položennâ* [Kyiv General Plan for 2020. Key provisions]. Kyiv: Kyiv City State Administration, JSC "Kyivproject", Municipal Institution "Institute for Kyiv General Plan", 2001, 69 p. (In Ukrainian).
3. Mezentsev K., Mezentseva N. Publični prostori Kiêva: zabezpečnist' naseleonnâ ta sučasna transformaciâ [Public spaces of Kyiv: accessibility to residents and modern transformation], *Journal of Human Geography*, 2011, Vol. 11(2), pp. 39–47. (In Ukrainian).
4. Mezentsev K., Mezentseva N. Sučasni transformacii publičnih prostoriv Kiêva: peredumovi, proâv ta specifika [Modern transformations of Kyiv's public spaces: preconditions, manifestation and specifics]. *Journal of Human Geography*, 2017, Vol. 22(1), pp. 39–46. (In Ukrainian).
5. Mezentseva N., Palchuk M. Publični prostori mist: osmisleonnâ čerez prizmu zarubižnogo diskursu [Urban public spaces: understanding through the prism of foreign discourse]. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 2016, Vol. 76, pp. 19–26. (In Ukrainian).
6. *Urbanistična Ukraïna: v epicentri prostorovih zmîn* [Urban Ukraine: in the epicentre of spatial changes]. [Eds.: K. Mezentsev, Ya. Oliynyk, N. Mezentseva], Kyiv: Fenix, 2017, 438 p. (In Ukrainian).
7. *Common ground? Readings and Reflections on Public Space* [Eds.: Z. Neal, A. Orum]. New York : Routledge, 2009, 240 p.
8. Gehl, J. *New City Spaces*. Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2001, 263 p.
9. Neal, Z. Seeking common ground: three perspectives on public space. *Urban Design and Planning*, 2010, Vol. 163, No. 2, pp. 59–66.
10. Public spaces for a changing public life [Electronic source]. Режим доступу: <https://www.openspace.eca.ed.ac.uk>

Список використаних джерел:

1. Генеральний план м. Києва. Основні положення / Департамент містобудування та архітектури КМДА, КО «Інститут генерального плану м. Києва». – К., 2015. – 103 с.

2. Генеральний план міста Києва на період до 2020 р. Основні положення / КМДА, АТ «Київпроект», Інститут «Київгенплан». – К., 2001. – 69 с.
 3. Мезенцев К.В. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація / К.В. Мезенцев, Н.І. Мезенцева // Часопис соціально-економічної географії. – 2011. – Вип. 11 (2). – С.39–47.
 4. Мезенцев К.В. Сучасні трансформації публічних просторів Києва: передумови, прояв та специфіка / К.В. Мезенцев, Н.І. Мезенцева // Часопис соціально-економічної географії. – 2017. – Вип. 22(1). – С.39–46.
 5. Мезенцева Н.І. Публічні простори міст: осмислення через призму зарубіжного дискурсу / Н. І. Мезенцева, М. В. Пальчук // Економічна та соціальна географія. – 2016. – Вип. 76. – С. 19–26.
 6. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін. Монографія. За ред. К.Мезенцева, Я.Олійника, Н.Мезенцевої. – К.: Фенікс, 2017. – 438 с.
 7. Common ground? Readings and Reflections on Public Space [Editors: Z. Neal, A. Orum]. New York : Routledge, 2009, 240 p.
 8. Gehl Jan. New City Spaces / J. Gehl. Copenhagen: The Danish Architectural Press, 2001, 263 p.
 9. Neal Z. Seeking common ground: three perspectives on public space / Z. Neal // Urban Design and Planning. – 2010. – Vol. 163. – No. 2. – Pp. 59–66.
 10. Public spaces for a changing public life [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.openspace.eca.ed.ac.uk>
-

RURAL TOURISM: THE ESSENCE AND ASPECTS OF CONCEPTS AND TERMINOLOGY¹Natalia MATVIYENKO, ²Iryna OKOLOVYCH*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine**¹matvienko_natalia@knu.ua, ²ira_okolovych@ukr.net*

Abstract: Many scientists work on the research of various aspects of the rural tourism functioning, but despite this, in the scientific field still remains the problem of uncertainty and ambiguous interpretation of the definitions in rural tourism, which is primarily due to the multidimensional nature of this type of activity and the lack of understanding of its essence. Therefore, the objective of this article is to study and generalize the terms and concepts that occur in the conceptual field of rural tourism.

Different approaches are applied to determining the essence of rural tourism not only in Ukraine but also abroad. The most common of them is the definition of rural tourism as one being implemented within rural areas. But, in our opinion, this approach is controversial and cannot claim to be the most objective, as in the practices of different countries there is diversity not only in the types and forms of rural tourism, but also in relation to the territorial size of rural administrative units, their definition by population etc. And the peculiarity of rural tourism is not only in its implementation in the countryside, but also in the specifics of tourist services that are provided.

The article analyzes the definition of the "rural tourism" concept proposed by different authors, specifies the use of the terms "rural tourism" and "rural green tourism" in the scientific field, describes the foreign approaches to the definition of rural tourism. The relationship between the concepts of "rural tourism", "agro-tourism" and "ecotourism", which is often debatable, is also defined.

It can be argued that rural, agro- and ecotourism have different contents and imply different goals of activity. But in the field of science there is a commonplace approach to understand rural tourism as a kind of synthesis of three varieties - eco-tourism (green), agro-tourism (farmer) and rural tourism. At the same time, the concept of "rural tourism" in its contents is much broader than the concept of "agro-tourism", which acts as one of its most common organizational forms, and to a certain level correlates with the notion of "ecological tourism", although they are not identical.

The article proposes a generalization of the essence, specific features and functions of rural tourism, based on modern research in this direction and the assertion that the main service of rural tourism is not just providing tourists with temporary residence in the country farmstead, but provision of a comprehensive service for tourists, as well as taking into account its role as an instrument for ensuring sustainable socio-economic development of rural areas.

Key words: tourism, tourist, term, rural (green) tourism, agro-tourism, ecotourism, rural farmstead.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.28-32>

UDC: 379.85

Received: December 17, 2017.

Accepted: December 28, 2018.

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ: СУТНІСТЬ ТА АСПЕКТИ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ¹Наталія МАТВІЄНКО, ²Ірина ОКОЛОВИЧ*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна**¹matvienko_natalia@knu.ua, ²ira_okolovych@ukr.net*

Анотація: Над дослідженням різних аспектів функціонування сільського туризму працюють багато науковців, але, не зважаючи на це, в науковому полі залишається проблема невизначеності і неоднозначного тлумачення дефініцій у сільському туризмі, що пов'язане в першу чергу із багатоаспектністю цього виду діяльності та нерозумінням його сутності. Метою статті є дослідження і узагальнення термінів та понять, що зустрічаються у понятійно-концептуальному полі сільського туризму.

До визначення сутності сільського туризму застосовують різні підходи не тільки в Україні, а й за кордоном. Найпоширенішим з них є визначення сільського туризму як такого, що здійснюється в межах сільської місцевості. Але, на нашу думку, цей підхід є суперечливим та не може претендувати на максимальну об'єктивність, оскільки в практиках різних країн існують відмінності не тільки щодо видів і форм сільського туризму, а й щодо територіальних розмірів сільських адміністративних одиниць, визначення їх за чисельністю населення тощо. А особливість сільського туризму полягає не лише в провадженні його в сільській місцевості, а й в специфіці туристичних послуг, які надаються.

В статті запропоноване узагальнення сутності, специфічних рис та функцій сільського туризму, базуючись на сучасних дослідженнях з цього напрямку та виходячи із твердження, що основна послуга сільського туризму – це не просто надання туристам тимчасового проживання в сільській садибі, а формування комплексного обслуговування тих, хто відпочиває, а також беручи до уваги його роль як інструменту забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій.

Ключові слова: туризм, турист, термін, сільський (зелений) туризм, агротуризм, екотуризм, сільська садиба.

Постановка проблеми. Питання сталого розвитку сільської місцевості стало особливо актуальним та важливим напрямом державної політики в Україні після підписання Угоди про асоціацію «Україна - ЄС». Політика розвитку сільських територій в ЄС є частиною загальної сільськогосподарської політики, яка дозволяє вирішити цілий ряд соціальних, економічних, екологічних та інфраструктурних проблем регіонів.

В цьому контексті особливу увагу слід звернути на один із способів диверсифікації сільськогосподарської діяльності, що не потребує значних інвестицій для початкового розвитку, а саме сільський туризм. Адже специфіка сільського туризму полягає в тому, що, крім первинної ролі - задоволення актуальних потреб споживачів, він є інструментом забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій, зокрема сприяє збереженню та відродженню традиційної культури та місцевих народних звичаїв, формуванню доходу сільського населення, створенню нових робочих місць.

Експерти Всесвітньої туристичної організації також визначають сільський туризм як один із найперспективніших видів туризму в Україні, про що говорилося в межах туристичної панелі 18 Міжнародного економічного форуму у Львові 1-2 листопада 2018 року [6].

В свою чергу, можливість максимально ефективного використання потенціалу сільського туризму для вирішення вищезазначених проблем сільської місцевості тісно пов'язана із розумінням його сутності, розмежуванням його особливостей та характерних ознак. Не визначеність та неоднозначне тлумачення дефініцій у сільському туризмі викликає плутанину у фахівців, які повинні створювати законодавчі акти та готувати майбутніх спеціалістів з туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз вітчизняної наукової літератури свідчить про те, що питання сільського туризму в Україні досліджуються багатьма науковцями. Зокрема, різним аспектам його функціонування присвячені праці Бирковича В. І., Горішевського П., Кудли Н. Є., Рутинського М. Й., Зінька Ю. В., Дубоделової А. В., Дарчук В. Г., Іванової В. Г. та ін. В цих працях є певні дискусійні моменти сучасної понятійно-термінологічної бази досліджень сільського туризму. Тому систематизація наявних понять і термінів у цій сфері дослідження є безумовно актуальною.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення термінів та понять, що зустрічаються у понятійно-концептуальному полі дослідження сільського туризму. Для досягнення поставленої мети було поставлено наступні завдання: 1) проаналізувати наявні визначення і сутність поняття «сільський туризм» та суміжні з ним терміни та поняття; 2) узагальнити специфічні риси, особливості та функції сільського туризму.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на стрімкий розвиток самого явища та дослідження його різними науковцями, на сьогодні не існує однозначного підходу до визначення сутності сільського туризму не тільки в Україні, але й в інших країнах Європи. В першу чергу це пов'язано з диференційованими підходами у різних країнах до сільського туризму як виду діяльності в сільській місцевості.

Особливо ця невизначеність спостерігається в Україні, де законодавчо не закріплений на єдиному рівні понятійно-термінологічний апарат сільського туризму.

Деякі автори визначають сільський туризм як такий, що охоплює усі форми туризму, які зустрічаються у сільській місцевості. Проте прив'язка сільського туризму тільки до сільської місцевості не відображає повною мірою сутнісне визначення. Хоча термін «сільський туризм» співвідноситься Європейською комісією з відповідним видом туризму для опису і пояснення всієї туристичної діяльності, що здійснюється в селах та сільській місцевості, існують відмінності в європейських міжнаціональних дефініціях не тільки щодо видів і форм сільського туризму, а й щодо територіальних розмірів сільських адміністративних одиниць, визначення їх за чисельністю населення тощо [2].

Таке визначення, безумовно, є дуже суперечливим ще й тому, що особливість сільського туризму полягає не лише в провадженні його в сільській місцевості, а й в специфіці туристичних послуг, які надаються.

Так, Биркович В. І. пропонує таке визначення цього поняття: сільський зелений туризм - це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [1].

Подібної думки і Васильєв В. П., який стверджує, що сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в селі з використанням природного, матеріального та культурного потенціалу даної місцевості. При цьому проживання, харчування та обслуговування туристів забезпечує сільська родина [7].

За В. Ф. Кифяком, сільський туризм - це тимчасове переміщення туристів в сільську місцевість з метою відпочинку і ознайомлення з її способом життя, культурою, традиціями [4].

Тим часом відомі дослідники сільського туризму в Україні Горішевський П. В. та Зінько Ю. В. у своїх наукових дослідженнях наголошують, що під цим терміном варто розуміти відпочинок з будь-якою метою, видом та формою організації туристської подорожі у сільській місцевості з розміщенням у будинку сільського господаря [3].

З точки зору відносин між споживачем послуг сільського туризму та тим, хто їх надає, Фарйон О. О. визначає сільський туризм як вид підприємницької

діяльності щодо надання послуг відпочинку в сільській місцевості з використанням приватної власності мешканців села та природно-культурно-історичних ресурсів місцевості [12].

Дарчук В. Г. уточнює у своєму визначенні сільського туризму, що, крім розміщення туристів у сільській садибі для відпочинку, цей вид туризму передбачає отримання ними відповідних послуг:

- традиційних основних: проживання (екологічне, культурне, історичне розташування), харчування (екологічно чисті продукти, дегустація місцевих та домашніх страв), розваг (участь у фестивалях, ярмарках, організації традиційних свят);

- традиційних додаткових: робота на фермі, городі, в саду, на господарському дворі, сіновалі, рибалка, полювання;

- та специфічних: догляд за домашніми тваринами, катання на конях, човнах, навчання народним ремеслам тощо [4].

Варто також зауважити, що доповнення в деяких випадках визначення «сільський туризм» означенням «зелений» використовується виключно в українській практиці з метою підкреслення його екологічної спрямованості.

І хоча законодавчо в Україні і закріплено сам термін «сільський зелений туризм», юридичний зміст якого трактується як відпочинок в українському селі, але конкретно не визначено його сутності, а в законодавчих і нормативних актах немає понятійної єдності [7].

Так, в деяких нормативних актах, наприклад Законі України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. чи Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17.06.2004 р., вживається термін «сільський зелений туризм», а в Законі України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. чи Законі України «Про туризм» від 15.09.1995 р. зустрічається поняття «сільський туризм» [7].

Відмінними є також підходи до визначення сільського туризму за кордоном.

Так, литовське туристичне законодавство формулює положення, що сільський туризм - це послуги тимчасового проживання у сільській садибі.

В Угорщині також немає визначення сільського туризму на законодавчому рівні. Традиційно вживаються словосполучення: «сільська хутірська гостинність», «сільський туризм», «сільський аграрний туризм», які окреслюють різновид робіт і послуг, які виконуються чи надаються сільськими мешканцями у процесі господарювання у власних садибах.

У Швеції поширене поняття «сільська гостинність» - коли гості можуть займати частину будинку господаря, мати окремі кімнати, проживати в окремому будинку або у наметах на території господарства, а у Данії зазначена категорія характеризується як обслуговування туристів, які приїхали у село, завдяки чому місцеві жителі отримують додатковий прибуток [7].

Експерти Всесвітньої туристичної організації погоджуються на думці, що сільський туризм - складна багатоаспектна діяльність, що включає в себе пішохідні прогулянки, гірські походи, кінні прогулянки, спортивні та оздоровчі подорожі, полювання й рибальство, а також інші, менш спеціалізовані форми туризму [9].

Беручи багатоаспектність сільського туризму до уваги, варто зазначити, що важливе місце у визначенні сутності цього виду туризму займає встановлення співвідношень між поняттями «сільський» та «зелений», «екологічний», «аграрний», «фермерський» туризм, які дуже часто науковцями ототожнюються.

Британський словник з подорожей, туризму та гостинності С. Медліка визначає, що сільський туризм (rural tourism) – це відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсводами [9].

Агротуризм (farm tourism) – це відпочинковий туризм, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання [9].

Отже, дотримуючись думки Рутинського М. Й. та Зінька Ю. В., можна стверджувати, що поняття «сільський туризм» за змістом є значно ширшим ніж поняття «агротуризм». А агротуризм є однією з найпоширеніших форм сільського туризму [9].

Метою агротуризму є заняття сільськогосподарськими роботами та аграрною діяльністю, а індивідуальне селянське господарство становить одночасно і нічліжну базу, і головний предмет інтересу туриста. В свою чергу фермерський туризм (farm tourism) є складовою частиною агротуризму, пов'язаною із прийомом туристів безпосередньо у помешканнях фермерського господарства, часто з мінімальними вимогами щодо зручностей (особливо щодо умов проживання).

Екологічний туризм (ecotourism) - це пізнавальний і відпочинковий вид туризму, зосереджений на природних (малозмінених людиною) територіях, який передбачає заняття різними формами активної рекреації у природних ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому середовищу. Його синонімами є поняття «зелений туризм» (green tourism) та «природничий туризм» (nature tourism) [9]. В більшості визначень поняття «екотуризм» наголошується, що екотуризм має бути ексклюзивно зарезервованим за природним туризмом і лише подорожі до відносно незайманих і незабруднених природних територій (переважно заповідних) зі специфічними природними атракціями (коралові рифи, озера, карстові печери, зникаючі види тваринного світу) можуть розглядатися як екологічні [10].

Між екотуризмом та сільським туризмом також часто проводять паралелі. Обидва види відповідають критеріям сталого туризму і націлені на збереження

природного середовища, розвиток традиційної етнокультури, сприяння традиційним формам агрогосподарювання й ремеслам місцевих громад, а у межах природоохоронних територій сільський туризм часто виступає основною організаційною базою розвитку масового екологічного туризму [9].

Сільський туризм і екотуризм відрізняються також основними цілями використання вільного часу. Сільський туризм передбачає проведення вільного часу у формі стаціонарно-радіальних виїздів чи походів, а екотуризм - це вид проведення вільного часу у формі невинного руху, відкриття дикої природи, маршрутного ознайомлення з природними й історичними атракціями території, похідного пізнання традицій і місцевої культури [9].

Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. також визначає «сільський туризм» - як самостійний вид туризму, а «зелений туризм» - синонімом екологічного [7].

Отже, поняття сільський, агро- та екотуризм мають різне змістовне наповнення та передбачають різну мету діяльності. Але більшість дослідників під сільським туризмом розуміють своєрідний синтез трьох різновидів туризму - екотуризму (зеленого), агротуризму (фермерського) та сільського туризму. Тому часто у вітчизняній науковій літературі зустрічається твердження, що сільський зелений, агротуризм та екотуризм є організаційними формами сільського туризму як такого.

Дубоделова А. В. узагальнює специфічні риси сільського туризму, що відрізняють його від інших видів, а саме:

- місцем відпочинку є сільська місцевість з великим відкритим простором;
- значний вплив сезонних природних факторів;
- відпочинок супроводжується ознайомленням з сільською місцевістю, традиціями, обрядами, побутом, історичною спадщиною;
- постачальником туристичних послуг є сільська громада, в тому числі окреме селянське господарство;
- основна послуга – це проживання в сільській місцевості та участь у діяльності селян;
- послуги туристам надаються особами різних професій, які постійно проживають у сільській місцевості;
- тяжіння до пасивного самодіяльного та соціального туризму;
- глибше розуміння народної культури, формування національно-патріотичної свідомості [5].

Цікавим є визначення сутності сільського туризму Н. Є. Кудли, за яким концептуальна модель організації сільського туризму включає чотири невід'ємні складові – це сільська місцевість, сільська спадщина, сільське життя та сільська діяльність, що поєднуються у сільському туристичному просторі [8].

Отже, розвиток сільського туризму часто пов'язаний із діяльністю сільського

господаря розташованого в сільській місцевості домогосподарства, члени якого займаються сільськогосподарською діяльністю з використанням належних їм земельних ділянок. Другим важливим елементом інфраструктури сільського туризму є сільська садиба - житловий будинок з присадибною земельною ділянкою, в якому постійно проживають члени сільського домогосподарства, або інший житловий будинок, що знаходиться за місцем постійного проживання цих осіб та належить за правом власності члену даного господарства [11].

Найчастіше сільський туризм являє собою форму діяльності фермерського господарства або особистого підсобного господарства.

Сільська родина виступає центральною фігурою в організації такого відпочинку. Крім основної діяльності, пов'язаної з веденням особистого селянського господарства, вона виконує ще й побічну з використанням майна цього господарства для надання відповідних послуг у сфері сільського туризму.

При цьому сільський туризм виконує певні функції, а саме: пізнавальну, оздоровчу, виховну, культурно-освітню, творчу та економічну. Він сприяє оздоровленню відпочиваючих, покращенню їхнього фізичного та душевного стану, розширенню кола спілкування, формуванню та розвитку соціально-культурних зв'язків, обміну досвідом, відродженню промислів і традицій українського народу, бережному використанню природо-рекреаційних ресурсів, формує дохід громадян, сприяє зростанню зайнятості населення в сільській місцевості та покращенню інфраструктури [8].

Основна послуга сільського туризму – це не просто надання туристам тимчасового проживання в сільській садибі, а формування комплексного обслуговування тих, хто відпочиває.

Висновки. Одним із факторів ефективності наукових досліджень є коректна і адекватна понятійно-термінологічна база. Термінологічний апарат у туризмі ще не достатньо визначений і потребує подальшого осмислення. На сьогодні не існує єдиного визначення сільського туризму як в Україні, так і за кордоном, що часто призводить до визначення його як такого, що охоплює усі форми туризму, які зустрічаються у сільській місцевості, та ототожнення понять сільський зелений, агро- та екотуризм, які мають різне змістовне наповнення та передбачають різну мету діяльності. В першу чергу це пов'язано з диференційованими підходами у різних країнах до сільського туризму як виду діяльності в сільській місцевості. Для максимально ефективного використання його можливостей щодо забезпечення сталого розвитку регіонів в Україні варто затвердити на національному законодавчому рівні понятійний апарат та окреслити сутність та характерні ознаки сільського туризму, залежно від особливостей його історичного розвитку та ресурсного потенціалу території України.

References:

1. Byrkovich, B. Sil's'kij zelenij turizm — prioritet rozvitku turističnoї galuzi Ukraїni [Rural green tourism as a priority of the Ukrainian tourism industry development]. *Strategični prioriteti Naukovo-analitičnij šokvartal'nij zbirk* [Strategic Priorities. Scientific and Analytical Quarterly Collection], 2011, No. 1(6), pp. 138–143. (In Ukrainian).
2. Voloshenko, S. *Aspekty funkcionirovaniâ sel'skogo turizma* [Aspects of the functioning of rural tourism] (Electronic source). Access mode: <https://ejournal.vfu.bg/bg/pdfs/Voloshenko.pdf> (In Russian).
3. Horishevskiy, P., Vasyliiev, V., Zinko, Yu. *Sil's'kij zelenij turizm: organizaciâ nadannâ poslug gostinnosti* [Rural green tourism: organization of providing hospitality services], Ivano-Frankivsk: misto NV, 2003, 148 p. (In Ukrainian).
4. Дарчук В. Г. Формування стратегічних основ розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / В. Г. Дарчук. — Донецьк, 2014. — 21 с. (In Ukrainian).
5. Dubodielova, A., Malkush, Kh. Osoblivosti ta tendenciї rozvitku sil's'kogo turizmu v Ukraїni [Specificity and trends of rural tourism development in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Ukrainain National Forest University*, 2013, Vol. 23 (2), pp. 118–123. (In Ukrainian).
6. Експерт Світової туристичної організації назвав найперспективніші види туризму для України (інтерв'ю) [Електронний ресурс]. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: https://dyvys.info/2018/11/03/ekspert-svitovoyi-turystychnoyi-organizatsiyi-nazvav-najperspektyvnishi-vydy-turyzmu-dlya-ukrayiny-intervyu/?fbclid=IwAR3X1zXYjSLSo_kEDQl6O_-q54wAZ9WRCbWMs0GzvxTDCpSacFYjQqOniqQ.
7. Ivanova V. «Sil's'kij turizm» âk kategoriâ nauki administrativnogo prava ta zakonodavstva [“Rural tourism” as a category of administrative law and legislation]. *Pravo i suspil'stvo* [Law and Society], 2010, No. 3, pp. 119–125. (In Ukrainian).
8. Kudla, N. Sil's'kij turizm: osnovi pidpriïmnytva ta gostinnosti: navčal'nij posibnik [Rural tourism: the basics of entrepreneurship and hospitality: teaching manual], Kyiv: Tsentр Uchbovoyi Literatury, 2015, 152 p. (In Ukrainian).
9. Rutynskiy, M., Zinko, Yu. *Sil's'kij turizm: navčal'nij posibnik* [Rural tourism: teaching manual], Kyiv: Znannia, 2006, 271 p. (In Ukrainian).
10. Смалъ В., Смалъ І. Туризм і сталий розвиток / В. Смалъ, І. Смалъ // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. — 2005. — Вип. 32. — С. 163-173
11. Trillenberh, H. Sil's'kij turizm — važlivij važil' ekonomičnogo pidjomu depresivnih teritorij [Rural tourism is an important lever for the economic recovery of depressed areas]. *Visnik TNEU* [Scientific Bulletin of Ternopil National Economic University], 2012, No. 2, pp. 159–167. (In Ukrainian).
12. Faryon, O. Sil's'kij zelenij turizm: ponâtâ, funkciї j tendenciї rozvitku v Ukraїni ta svitі [Rural green tourism: the concept, functions and trends of development in Ukraine and in the world]. *Aktual'ni problemi rozvitku ekonomiki regionu* [The Actual Problems of Regional Economy Development], 2013, Vol. 9 (2), pp. 151–156. (In Ukrainian).

Список використаних джерел:

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм — пріоритет розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. — 2011. — №1(6). — С. 138-143
2. Волошенко С. С. Аспекты функционирования сельского туризма [Електронний ресурс] / С. С. Волошенко // — Режим доступу до ресурсу: <https://ejournal.vfu.bg/bg/pdfs/Voloshenko.pdf>
3. Горішевський П. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. — Івано-Франківськ: місто НВ, 2003. — 148 с.
4. Дарчук В. Г. Формування стратегічних основ розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / В. Г. Дарчук. — Донецьк, 2014. — 21 с.
5. Дубодєлова А. В. Особливості та тенденції розвитку сільського туризму в Україні / Дубодєлова А. В., Малкуш Х. Ю. // Наук. вісн. НЛТУ України. — 2013. — Вип. 23.2. — С. 118–123
6. Експерт Світової туристичної організації назвав найперспективніші види туризму для України (інтерв'ю) [Електронний ресурс]. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: https://dyvys.info/2018/11/03/ekspert-svitovoyi-turystychnoyi-organizatsiyi-nazvav-najperspektyvnishi-vydy-turyzmu-dlya-ukrayiny-intervyu/?fbclid=IwAR3X1zXYjSLSo_kEDQl6O_-q54wAZ9WRCbWMs0GzvxTDCpSacFYjQqOniqQ.
7. Іванова В. Г. «Сільський туризм» як категорія науки адміністративного права та законодавства / В. Г. Іванова // Право і суспільство. — 2010. — № 3. — С. 119–125
8. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб. / Н. Є. Кудла. — К.: “Центр учбової літератури”, 2015. — 152 с.
9. Рутинський М. Й. Сільський туризм: навч. посіб. / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. — К.: Знання, 2006. — 271 с.
10. Смалъ В., Смалъ І. Туризм і сталий розвиток / В. Смалъ, І. Смалъ // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. — 2005. — Вип. 32. — С. 163-173
11. Трілленберг Г. Сільський туризм — важливий важіль економічного підйому депресивних територій / Г. Трілленберг // Вісник ТНЕУ. — 2012. — № 2. — С. 159–167.
12. Фарйон О.О. Сільський зелений туризм: поняття, функції й тенденції розвитку в Україні та світі / О. О. Фарйон // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. — Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. — Вип. 9. — Т. 2. — С. 151-156.

URBAN SETTLEMENT IN THE KYIV REGION: DYNAMICS AND STRUCTURE

Anatoly DOTSENKO

Open International University of Human Development "Ukraine", Kyiv, Ukraine

Abstract: The article deals with the socio-geographical processes of the development of urban settlement in a specific region of Ukraine, such as Kyiv Region, where a relatively large, branched and stable urban settlement network has historically been formed. In the process of functioning of this network, certain features and disproportions of the structure of the urban network, in particular towns and cities of urban type, have been identified, which has caused some problems for the further development of urban settlements. Geographical situation (location around the Ukrainian capital) makes significant influence on the development of urban settlements in the Kyiv region. Over the past 27 years there have been significant shifts due to its dynamism: e.g., two new cities emerged on the basis of urban-type settlements; one city has moved from the middle-size to the small category; two large villages have been moved to the category of urban-type settlements, etc. Multivectoral socio-economic development resulted in significant differences in the urban settlement systems of the Kyiv region and adjacent regions. Taking into account the tendency of urban settlement system development in 2001-2016, as well as peculiarities of the structure of urban and urban-type settlements, the author developed the forecast of the development of urban settlements in the Kyiv region and justified directions for solving their problems. Solving the problems of socio-economic development of urban settlements in the Kyiv region requires a differentiated approach to the study of settlements, depending on their population, functions, geographical location, etc. The problem of activating the socio-economic development of small cities is particularly acute. This problem at the beginning of the XXI century began to be gradually solved in the process of implementing two national programs for small cities, but these programs have not been implemented due to the termination of the state funding. Monofunctional small towns of Kyiv region need special attention. The main directions of their development are: technical and managerial improvement of existing enterprises, construction of new industrial enterprises, operationally interconnected with the existing ones, increase of investments, strengthening of transport and social infrastructure, thus contributing to attractiveness and competitiveness of these cities.

Key words: region, settlement, city, system, structure, territory.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.33-39>

UDC: 911.375

Received: February 25, 2018.

Revised: March 06, 2018.

Accepted: December 28, 2018.

МІСЬКЕ РОЗСЕЛЕННЯ У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА

Анатолій ДОЦЕНКО

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуті суспільно-географічні процеси розвитку міського розселення у такому специфічному регіоні України, як Київщина, де історично сформувалася відносно густа розгалужена та стабільна міська поселенська мережа. В процесі функціонування цієї мережі виявилися певні особливості та диспропорції структури міської мережі, зокрема міст та селищ міського типу, що зумовило деякі проблеми подальшого розвитку міського розселення. Значний вплив на розвиток міського розселення у Київській області мало географічне положення її навколо столиці м. Києва. За останні 27 років відбулися помітні зрушення через її динамічність: виникло два нових міста на базі селищ міського типу; одне місто перейшло з категорії середніх до категорії малих; два великих села переведені до категорії селищ міського типу тощо. Істотні відмінності систем міського розселення Київської області та суміжних регіонів є результатом їх різновекторного соціально-економічного розвитку. Враховуючи тенденцію розвитку міського розселення у 2001-2016 рр., особливості структури міст і селищ міського типу, у статті було розроблено прогноз розвитку міського розселення у Київській області та обґрунтовані напрями вирішення їх проблем. Вирішення проблем соціально-економічного розвитку міських поселень Київської області потребує диференційованого підходу до вивчення поселень в залежності від їх людності, функцій, географічного положення тощо. Особливо гостро стоїть проблема активізації соціально-економічного розвитку малих міст. Ця проблема на початку XXI ст. почала повільно вирішуватися в процесі реалізації двох загальнодержавних програм по малих містах, але через припинення їх державного фінансування ці програми так і не були виконані. Особливої уваги потребують 14 монофункціональних малих міст Київщини. Основними напрямками розвитку другого типу малих міст має бути підвищення технічного рівня і модернізація діючих підприємств, підвищення їх ефективності і конкурентоспроможності, будівництво нових промислових підприємств, технічно взаємопов'язаних із діючими, підвищення інвестиційної привабливості цих міст, зміцнення транспортної та соціальної інфраструктури.

Ключові слова: регіон, розселення, місто, система, структура, територія.

Вступ. Постановка проблеми. Подальший розвиток регіонів України гальмується існуванням низки соціально-економічних та суспільно-географічних проблем, які на жаль в силу різних причин не вирішуються. До останніх належать як загальні проблеми розселення, так і специфічні проблеми міського та сільського розселення. За своєю сутністю розселення є географічним процесом. Тому лише застосовуючи регіональний підхід можна виявити проблеми розвитку міського й сільського розселення та обґрунтувати шляхи їх вирішення. Міське розселення принципово відрізняється від сільського і потребує окремого розгляду та аналізу в кожному регіоні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міське розселення у Київській області досліджувалося лише в деяких напрямках. Т. В. Буличева розглядала міське розселення як основу формування Київської регіональної системи розселення у складі Київської, Житомирської та Чернігівської областей [1]. Л. М. Воловик вивчала периферійні райони Київської області в яких виявила соціально-економічні проблеми, у тому числі проблеми розвитку малих міст та окреслила напрями їх вирішення [2]. В центрі уваги С.І. Іщука та О.В. Гладкого були економічні проблеми формування та розвитку Київської господарської агломерації, в процесі дослідження якої розроблено функціональну класифікацію міст та визначено вплив міського розселення на формування промислової агломерації [6]. Причому досліджувалися лише міста, що увійшли до агломерації, розташованої на території 10 із 25 районів області. Здійснене Ю.І. Сологубом суспільно-географічне дослідження міського розселення Столичного регіону включало Київську, Житомирську та Чернігівську області. По Київщині він розробив функціональну класифікацію міст та групування районів за рівнем розвитку міського розселення [7].

У 2007 р., досліджуючи міське розселення у Київській області, ми разом з О. Т. Великохатською виявили особливості динаміки та структури його у 1990-2005 рр., провели аналіз розвитку міст і селищ міського типу, розробили типологію міст за динамікою людності у 1996-2005 рр. [4]. Значну увагу ми приділяли дослідженню територіальної організації розселення у Київському регіоні, в якій головну роль відіграє міське розселення [3, 5].

Мета статті полягає у суспільно-географічному дослідженні міського розселення у Київській області, виявленні тенденцій його розвитку та структурних зрушень, а також виявленні актуальних проблем міського розселення та науковому обґрунтуванні шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У ХХ ст. значний вплив на розвиток міського розселення у Київській області мало географічне положення її навколо столиці м. Києва. Історично на території Київщини сформувалася досить густа, розгалужена та відносно стабільна міська поселенська мережа. Так, якщо за переписом населення 1989 р. в області було 55 міських поселень, то на кінець 2016 – 56.

У 2016 р. густота міської поселенської мережі Київської області була більшою порівняно із сусідніми поліськими областями (близько 2-х поселень у розрахунку на 1 тис. км² території проти 1,8 у Житомирській та 1,4 – у Чернігівській).

Важливо зазначити, що за рівнем урбанізації ці поліські області майже однакові. Так, питома вага міського населення до всього населення у 2016р. становила у Київській області 53,5%, Чернігівській – 53,2% та Житомирській 53,0%. Проте ці області помітно відрізняються за структурою міського розселення. У 2016 р. середня людність одного міського поселення була у Київській області 18,6 тис. осіб, Чернігівській – 16,8 тис. осіб і Житомирській – 14,9 тис. осіб.

Ці істотні відмінності є результатом різного соціально-економічного розвитку досліджуваних областей, в яких сформувалися різні промислово-територіальні комплекси. Київський комплекс функціонально пов'язаний із промисловістю м. Києва і за рівнем розвитку вище Житомирського та Чернігівського.

Все це мало значний вплив на структуру міського розселення у Київській області, що відображають статистичні дані таблиці 1.

Як видно з табл. 1, протягом 1989-2016 рр. міська поселенська мережа Київщини збільшилася лише на одне поселення. Проте це не означає її незмінність, більш того за останні 27 років відбулися помітні зрушення через її динамічність. За цей період на базі селищ міського типу виникло два нових міста Ржищів (1995) та Буча (2007). Більш динамічною була міська селищна мережа, яка зменшилася на п'ять одиниць. Окрім селищ, переведених до категорії міст, Пуща-Водиця включена до Києва, всі мешканці селищ Поліського та Вільчі Поліського району, розташованих у зоні високого радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, були внесені, а селища зняті з державного обліку.

Протягом досліджуваного періоду відбувся й процес виникнення нових міських селищ. У 2000-2006 рр. два великих села Велика Димерка Броварського району та Калинівка Васильківського переведені до категорії селищ міського типу. У зв'язку із переведенням центру Поліського району у село Красятині йому було надано статус селища міського типу. Це найменше за людністю міське селище в Київщині (645 осіб).

Дані табл. 1 показують, що в структурі міських поселень переважну більшість складають поселення людністю 5-20 тис. осіб (55,3%). Проте за кількістю міського населення питома вага цієї групи значно нижча (32%). Це зумовлено тим, що до цієї групи входять переважно малі міста та середні за людністю міські селища. Незважаючи на це, через багаточисельність даної групи їй слід приділити значну увагу. Більш того розвиток поселень цієї групи гальмує низка проблем, вирішення яких потребує диференційованого підходу до вивчення поселень в залежності

Таблиця 1

Розподіл міських поселень Київської області за групами людності

Групи людності поселень	Кількість міських поселень, одиниць					Чисельність міського населення, тис. осіб					2016 р % до 1989 р.				
	1989 р (перепис.)		2016 р.			1989 р (перепис.)		2016 р.			За кількістю міських поселень		За чисельністю міського населення		
	Всього	у т.ч. Міста	СМТ	Всього		Всього	у т.ч. Міста	СМТ	у т.ч.		Всього	у т.ч. Міста	СМТ	у т.ч.	
Всього	55	24	31	56	26	30	1041,1	793,7	247,4	198,8	101,8	108,3	96,8	98,5	72,4
У тому числі людностю, тис. осіб:															
Понад 100	1	1		2	2		196,9	196,9		308,6	200	200		156,7	
50-100	3	3		2	2		186,4	186,4		111,0	66,7	66,7		59,6	
20-50	9	8	1	9	9		280,1	254,0	26,1	251,9	100	112,5		89,9	
10-20	18	10	8	17	10	7	250,3	156,4	93,9	148,3	94,4	100	87,5	93,7	91,9
5-10	14		14	14	1	13	105,5		105,5	7,4	100		92,8	88,5	81,5
3-5	4		4	4		4	13,5		13,5	16,1	100		100	119,2	
1-3	4		4	5		5	8,4		8,4	9,8	125		125	116,7	
Менше 1				1		1			0,6	0,6					
Безлюдність*	2	2		2	2						100	100			

*Прип'ять та Чорнобиль, з яких виселені всі мешканці через високе радіаційне забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи 1986 р.

Складено за матеріалами [9,10]

від їх людності, функцій, географічного положення тощо.

До другої групи ми віднесли міські поселення людністю більше 20 тис. осіб, кількість яких в Київщині протягом 1989-2016 рр. не змінилася і становила 13, або 23% міської поселенської мережі. Що стосується демографічного потенціалу, то у цій групі кількість населення поступово збільшувалася, а її питома вага за населення підвищилася з 63,7% у 1989 р. до 65,4% у 2016 р. Спостерігається тенденція подальшої концентрації міського населення у цій групі.

Третю групу становлять малі міські поселення людністю менше 5 тис. осіб, кількість яких протягом 1989- 2016р. збільшилася з 8 до 10 (18% мережі). В результаті цього демографічний потенціал цієї групи поселень збільшився на 21%, але він залишався дуже малим і становив лише 2,6% загальної кількості міського населення області. Ці поселення мають обмежену економічну базу для їх розвитку.

До четвертої належить унікальна група міських поселень, що втратили людність внаслідок Чорнобильської катастрофи. Це міста Прип'ять та Чорнобиль, з яких у 1986 р. були виселені всі мешканці через високе радіаційне забруднення місцевості в результаті Чорнобильської катастрофи. Незважаючи на безлюдність ці поселення не зняті з державного обліку і утворюють специфічну групу «поселень без населення».

Для більш глибокого суспільно-географічного дослідження міського розселення у Київщині необхідно окремо проаналізувати міста та селища міського типу.

Міста розглядаються нами як головна форма міського розселення. Як видно з табл. 1, у містах в кінці ХХ ст. було зосереджено три чверті міського населення Київщини. Більш того, спостерігалася тенденція збільшення населення міст і зменшення міських селищ. Протягом 1989-2016 рр. чисельність населення міст області збільшилася на 4,2%, що зумовлене створенням у них нових робочих місць, зокрема у містах, розташованих у Київській приміській зоні. В результаті питома вага міст у чисельності міського населення Київщини підвищилася з 76,2% у 1989 р. до 80,6% у 2016 р. Ці позитивні тенденції зберуться і у перспективі.

Географія міст Київщини має такі особливості:

- наявність двох безлюдних міст;
- місто Славутич підпорядковане Київській обласній раді, але розташоване на території Чернігівщини;
- густа мережа середніх та малих міст розташована у Київській приміській зоні.

Головними ознаками класифікації міст є їх людність та функції. Як видно з табл. 1, зараз на Київщині є два великих міста Біла Церква (207,7 тис. осіб) та Бровари (100,8 тис. осіб). Причому останнє зростало досить високими темпами і нещодавно увійшло до цієї групи. Середніх міст в області мало, лише два (Бориспіль та Ірпін), темпи розвитку яких були низькими. Ще у

2008 р. в регіоні було три середніх міста, але Фастів зменшив людність і перейшов до групи малих міст. Найбільш поширеною в області є група малих міст (людністю менше 50 тис. осіб), яких у 2016 р. було 20 (77% мережі міст), в них проживало 57% міського населення регіону. До нових малих міст відносяться Ржищів та Буча, переведені до категорії міста у 1995 та 2006 р. відповідно. Малі міста структурно неоднорідні, серед них виділяються дві підгрупи:

- Міста людністю 21-50 тис. осіб збільшили людність у 1990-2010 рр. на 40% у зв'язку з переходом до неї трьох міст (Фастів, Буча та Ржищів);

- Міста людністю менше 20 тисяч знаходяться у стадії деградації, тому що економіка не розвивається, переживають кризовий стан а населення мігрує. У цих 10 найменших містах людність зменшилась на 12,5%. Цим містам потрібно з боку держави приділяти особливу увагу та надати фінансову допомогу.

Таким чином, у Київській області гостро стоїть проблема активізації соціально-економічного розвитку малих міст. Ця проблема на початку ХХІ ст. почала повільно вирішуватися в процесі реалізації двох загальнодержавних програм по малих містах, але через припинення їх державного фінансування ці програми так і не були виконані.

Міста області виконують різноманітні функції (промислові, транспортні, рекреаційні тощо), за якими виділено поліфункціональні (великі та середні міста) та монофункціональні (малі міста). До поліфункціональних належать такі типи міст: розвинені багатогалузеві, промислові центри з адміністративними функціями – 6; промислово транспортні адміністративні центри – 2; центри харчової промисловості з адміністративними функціями – 7; промислово транспортні центри – 2. Монофункціональні міста об'єднують такі типи: енергетичні центри – 3; центри харчової промисловості – 3; центри промисловості по виробництву будівельних матеріалів – 2; рекреаційний центр – 1. Як бачимо, найбільш поширеними є типи міст з переважним розвитком харчової промисловості.

Селища міського типу є важливою формою міського розселення, яка досить поширена у Київській області. У 2016 р. у 30 селищах міського типу проживало 199 тис. осіб, що на 28% менше, ніж у 1989 р. Зменшення демографічного потенціалу міських селищ зумовлено багатьма причинами (демографічними, соціальними, економічними тощо). В результаті цього питома вага міських селищ у чисельності міського населення області знизилася з 23,8% у 1989 р. до 19,4% у 2016 р. В структурі селищної мережі переважають середні та великі селища (людністю 5 - 20 тис. осіб), на які у 2016 р. припадало 67% всіх селищ, в них проживало 80,5% всього населення міських селищ. Більшість із цієї групи селищ є райцентрами, що виконують адміністративні та соціальні функції.

На Київщині представлені такі типи селищ: центри харчової промисловості – 10; центри промисловості будівельних матеріалів – 4; центри машинобудування – 2; науково-освітні

центри – 3; рекреаційні центри – 2. Як бачимо, найбільш поширеним є тип селищ «центри харчової промисловості».

Враховуючи тенденцію розвитку міського розселення у 2001-2016 рр., особливості структури міст і селищ міського типу, нами розроблено прогноз розвитку міського розселення у Київській області та обґрунтовані напрями вирішення їх проблем. При цьому окремо розглядалися проблеми розвитку міст як головної форми міського розселення та селищ міського типу (Таблиця 2).

Великим містом Київщини є Біла Церква. Незважаючи на зростання її людності (на 7% протягом 1990-2016 рр.), місто має певні проблеми розвитку, пов'язані із скороченням промислового виробництва, зростанням безробіття, зменшенням робочих місць. Для вирішення цих проблем потрібно збільшити інвестиції в економіку міста, модернізувати діючі промислові підприємства.

Проблеми розвитку середніх міст стосуються Борисполя та Броварів, які за останні 25 років збільшили людність на 21% і швидко розвивали промисловість, будівництво, транспорт і соціальну сферу. Це найбільш успішні міста Київщини, розвитку яких сприяло близьке розташування до м. Києва. Не зважаючи на це, подальший розвиток їх потребує вирішення деяких економічних, соціальних, екологічних проблем. Потрібно активізувати процес

модернізації та технологічного оновлення діючих промислових підприємств, підвищити інвестиційну привабливість цих міст, особливо для іноземних інвесторів, розширити ринкову інфраструктуру, господарського комплексу цих міст.

Актуальною для Київщини є проблема розвитку малих міст, мережа яких розширилася. За напрямками демографічного розвитку за період 1990-2016 рр. малі міста потрібно поділити на 2 групи. До першої належать 7 міст, людність яких збільшилася на 23%. Це міста, що мають вигідне географічне положення, більшість з них розташовані в ближній приміській зоні Києва, певну економічну базу і достатню кількість робочих місць. До другої групи належать 13 малих міст, що майже вдвічі більше першої, людність яких у вищезазначений період зменшилася на 12%. Отже проблема розвитку стосується лише другої групи міст, які самостійно не можуть розвивати економіку та соціальну сферу і потребують державної підтримки. Що являють собою ці міста? Окрім Боярки та Узина 11 міст є центрами відповідних районів і виконують декілька функцій (економічні, соціальні, адміністративно-управлінські тощо). Проте слабкий промисловий розвиток, дефіцит робочих місць, безробіття зумовлюють працевдатне населення, особливо молодь виїздити у пошуках роботи та на навчання. При розробці шляхів вирішення проблем соціально-економічного розвитку малих міст

Таблиця 2

Прогноз міського розселення у Київському регіоні

Групи людності поселень	2013				2020			
	Число	Міст	Населення		Число	Міст	Населення	
	Одиниць	%	тис. осіб	%	одиниць	%	тис. осіб	%
Міста								
Всього	26	100	871	100	26	100	883	100
У т.ч. людністю тис. осіб:								
101-500	1	3,8	211	24,2	2	7,7	322	36,6
51-100	2	7,7	159	18,2	1	3,8	63	7,1
21-50	11	42,3	366	42,0	11	42,3	367	41,5
5-20	10	38,5	135	15,6	10	38,5	131	14,8
Безлюдні	2	7,7	-	-	2	7,7	-	-
Селища міського типу								
Всього	30	100	199	100	30	100	215	100
У т.ч. людністю тис. осіб:								
Понад 10	7	23,3	87	43,7	5	16,7	69	32,2
5-10	13	43,3	86	43,2	10	33,3	80	37,1
3-5	4	13,3	16	8,0	10	33,3	58	26,9
1-3	6	20,0	10	5,1	5	16,7	8	3,8

Джерело: Розраховано за даними [8; 9]

Київщини необхідний диференційований підхід, який має враховувати функції міст та їх місце у загальнодержавному територіальному поділі праці.

Дещо кращі умови розвитку матимуть поліфункціональні міста-районні центри, в яких поєднуються економічні, соціальні, адміністративні та управлінські функції. Цей тип включає два підтипи, що вирізняються повноваженнями органів місцевого самоврядування. До першого підтипу належить 5 міст обласного значення (Васильків, Переяслав-Хмельницький, Обухів, Фастів, Ірпінь), які мають сприятливі умови для розширення і модернізації промислового потенціалу. У цих містах розвинене машинобудування, що поєднується з хімічною, деревообробною, легкою та харчовою промисловістю. До другого підтипу слід віднести Богуслав та Миронівку, в яких розвинені машинобудування, легка й харчова промисловість. Розвиток цих міст повинен спрямовуватися на модернізацію та технічне оновлення діючих промислових підприємств.

Окремої уваги потребують 14 монофункціональних малих міст Київщини, що поділяються на два типи, які мають значні відмінності розвитку та вирішення існуючих проблем. До першого належить 6 міст-районних центрів з низьким рівнем промислового розвитку і спеціалізацією на одному виді промислової продукції. У 5 містах існують лише підприємства харчової промисловості з переробки сільськогосподарської продукції (Кагарлик, Сквир, Тараша, Тетіїв та Яготин), а у Вишгороді – електроенергетика. Вирішення проблем економічного розвитку малих міст – центрів харчової промисловості безпосередньо пов'язане із модернізацією підприємств, підвищенням їх конкурентоспроможності та якості харчових продуктів, розширенням асортименту продукції, енергозбереженням, охороною природного середовища від забруднення, використанням вторинної сировини.

Другий тип монофункціональних міст об'єднує 8 міст, які не є райцентрами, а є промисловими центрами із низьким рівнем промислового розвитку. До першого підтипу належить 4 міста обласного значення, що мають деякі фінансові та управлінські переваги соціально-економічного розвитку і можуть розвиватися самостійно без державного втручання (Березань, Буча, Ржищів та Славутич). Другий підтип складають 4 міста районного значення, що мають обмежені можливості для свого розвитку і потребують державної підтримки (Боярка, Вишневе, Узин та Українка).

За спеціалізацією промисловості ці міста можна поділити на такі групи:

- а) енергетичні центри – Українка, Славутич;
- б) машинобудівні центри – Ржищів, Вишневе;
- в) центри по виробництву будівельних матеріалів – Березань, Буча;
- г) центри харчової промисловості – Узин, Боярка.

Основними напрямками розвитку другого типу малих міст має бути підвищення технічного рівня і модернізація діючих підприємств, підвищення їх ефективності і конкурентоспроможності, будівництво нових промислових підприємств, технічно взаємопов'язаних із діючими, підвищення інвестиційної привабливості цих міст, зміцнення транспортної та соціальної інфраструктури.

Як бачимо, вирішення проблеми розвитку малих міст Київщини є процесом складним, тривалим і комплексним, який потребує координації зусиль держави та органів місцевого самоврядування. Вирішення актуальних проблем міського розселення у Київському регіоні сприятиме позитивним зрушенням у структурі міського розселення, про що свідчать дані наведеної таблиці.

За нашим прогнозом, у перспективі до 2020 року міська поселенська мережа Київщини не зазнає суттєвих змін, але можливі деякі трансформації. Очікується, що чисельність населення міст збільшиться на 14%. У зв'язку зі значним соціально-економічним розвитком міста Бровари, воно перейде із середніх до групи великих міст і частка цієї групи удвічі підвищиться, а частка середніх міст знизиться (у ній залишиться лише Бориспіль). Щодо малих міст, то кількість їх (21) та питома вага у мережі не зміниться (81%), а у чисельності мешканців міст Київщини трохи знизиться (з 57,6% до 56% у 2020 р.), що буде зумовлене низькими темпами соціально-економічного розвитку малих міст, а деякі з них і надалі перебуватимуть у стані деградації. У разі державної підтримки найбільші шанси у наступні 6-7 років перейти до групи середніх міст мають Ірпінь, Вишневе та Обухів, розташовані поблизу Києва.

Важливу роль у розселенні міського населення Київщини відіграють селища міського типу, мережа яких у перспективі до 2020 року не зміниться. Розташовані поблизу Києва селища Коцюбинське та Гостомель, які швидко розвиваються і досягли критеріїв міста, доцільно перевести до категорії міст, що сприятиме зменшенню міграції у столицю. Як видно з таблиці 2, в перспективі до 2020 року зрушення в структурі селищ будуть пов'язані зі збільшенням удвічі кількості середніх селищ (людністю 3-5 тис. осіб). Якщо у 2013 р. 43% всіх селищ припадало на великі селища (людністю 5-10 тис. осіб), то у 2020 р. частка їх зменшиться до 33%, а середніх – збільшиться (з 13 до 33%). Проте за чисельністю населення питома вага великих селищ хоча й зменшиться (з 43% у 2013 р. до 37% у 2020 р.), але в них буде зосереджена найбільша кількість населення порівняно з іншими групами людності селищ. Отже, спостерігатиметься тенденція зміцнення середньої ланки селищного розселення міського населення Київського регіону, що сприятиме стабілізації селищної мережі та розвитку селищ різних функціональних типів та груп людності.

Висновки. Проведений аналіз динаміки та структури міського розселення у Київській області показав існування регіональних закономірностей і тенденцій розвитку його в незалежній Україні. Близьке розташування до Києва як до столиці

держави мало величезний вплив та територіальну структуру міського розселення та формування регіональної системи розселення. У територіальній структурі міського розселення у регіоні чітко

виділяються Київська приміська та периферійна зони міського розселення, які збережуться у перспективі до 2020 року. Очікується відносна стабільність міської поселенської мережі у прогнозованій перспективі.

References:

1. Bulychева T. *Osoblivosti formuvannâ i rozvitok Kiïvs'koï regional'noiï sistemi rozselennâ* [Kyiv regional settlement system: specificity of shaping and development]. Abstract from PhD Thesis. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, 1998, 19 p. (In Ukrainian).
2. Volovyk L. *Periferijni rajoni Stoličnoï oblasti: gospodars'kij kompleks, social'ni problemi ta naprâmi ih virišennâ (na prikladî Kiïvs'koï oblasti)* [Kyiv Region periphery: economy, social issues and ways to solve them]. Abstract from PhD Thesis. Kyiv: Institute of Geography, National Academy of Sciences of Ukraine, 2012, 20 p. (In Ukrainian).
3. Dotsenko A. *Teritorial'na organizaciâ rozselennâ na Kiïvšini ta šlâhi її udoskonalennâ* [Territorial organization of settlement in Kyiv Region and ways to improve it]. *Kyiv Geographical Bulletin*, 2002, Vol. 1., pp. 130–113. (In Ukrainian).
4. Dotsenko A., Zynych V., Velykokhatko O. *Regional'ne rozselennâ v Ukraïni: stan i prognoz* [Regional settlement in Ukraine: current state and forecast], Kyiv: Fenix, 2007, 376 p. (In Ukrainian).
5. Dotsenko A. *Problemi teritorial'noiï organizaciï rozselennâ v Kiïvs'komu regionî* [Issues of spatial settlement of population in the Kyiv Region]. *Ekonomika i upravlinnâ: problemi nauki ta praktiki. Zbirnik materialiv konferenciï* [Economics and Management: Issues of Science and Practice. Conference Proceedings], Dnipropetrovsk: Gerda, 2012, pp. 173–175. (In Ukrainian).
6. Ischuk S., Gladkey O. *Kiïvs'ka gospodars'ka aglomeraciâ: dosvid regional'nogo menedžmentu* [Kyiv economic agglomeration: experience of regional management], Kyiv: Oberih, 2005, 239 p. (In Ukrainian).
7. Solohub Yu. *Mis'ke rozselennâ Stoličnogo regionu: suspil'no-geografîčne doslidžennâ* [Urban settlement in Capital Region from the viewpoint of human geography]. Abstract from PhD Thesis. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2009, 23 p. (In Ukrainian).
8. *Statistical Bulletin of Kyiv Region for 2013*, Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2014, 478 p. (In Ukrainian).
9. *Statistical Bulletin of Kyiv Region for 2016*, Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2017, 478 p. (In Ukrainian).
10. *Quantity of Ukrainian population on January 1, 2017*, Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2017, 112 p. (In Ukrainian).

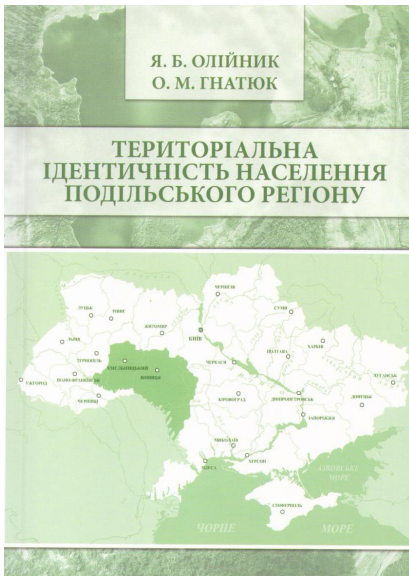
Список використаних джерел:

1. Буличева Т. В. Особливості формування і розвиток Київської регіональної системи розселення / Т. В. Буличева. Автореф. дис. к. г. н. – К.: КНУ, 1998. – 19 с.
2. Воловик Л. М. Периферійні райони Столичної області: господарський комплекс, соціальні проблеми та напрями їх вирішення (на прикладі Київської області) / Л. М. Воловик. Автореф. дис. к. г. н. К.: ІГ НАНУ, 2012. – 20 с.
3. Доценко А. І. Територіальна організація розселення на Київщині та шляхи її удосконалення / А. І. Доценко // Київський географічний щорічник. – 2002. – Вип. 1. – С. 130–113.
4. Доценко А. І. Регіональне розселення в Україні: стан і прогноз / А. І. Доценко, В. Т. Зінич, О. Т. Великохатко. – К.: Фенікс, 2007. – 376 с.
5. Доценко А.І. Проблеми територіальної організації розселення в Київському регіоні / А. І. Доценко // Економіка і управління: проблеми науки та практики. Зб. матер. конф. – Дніпропетровськ: Герда, 2012. – С. 173–175.
6. Іщук С.І. Київська господарська агломерація: досвід регіонального менеджменту / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. – К.: ВГЛ «Оберіг», 2005. – 239 с.
7. Сологуб Ю. І. Міське розселення Столичного регіону: суспільно-географічне дослідження / І. Ю. Сологуб. Автореф. дис. к. г. н. – К.: КНУ, 2009. – 23 с.
8. Статистичний щорічник Київської області за 2013 рік. – К.: Держстат України, 2014. – 478 с.
9. Статистичний щорічник Київської області за 2016 рік. К.: Держстат України, 2017. – 478 с.
10. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2017 року. – К.: Держстат України, 2017. – 112 с.

НОВАТОРСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ**Відгук на книгу:**

Олійник Я. Б., Гнатюк О. М. Територіальна ідентичність населення Подільського регіону: монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – 223 с.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.40-41>

Кожна сучасна країна є сукупністю не лише об'єктивних географічних регіонів, але й територіально-ментальних ідентичностей, які є відображенням уявлень та поглядів людської спільноти на середовище свого проживання. Природний характер формування місцевих ідентичностей є джерелом культурного взаємозбагачення, чинником соціально-психологічної поєднаності населення й території. Співвідношення територіальних ідентичностей розкриває багатогранність самосвідомості громадян та формує загальнонаціональний образ країни. Відсутність антагонізму між ідентичностями різного рівня (локального, регіонального, загальнодержавного) чи різного типу (етнонаціонального, релігійно-конфесійного, культурного-цивілізаційного) є запорукою політичної стабільності та безконфліктного розвитку держав.

Дослідження територіальних ідентичностей різного рівня в Україні є важливим і через достатньо широке збереження ще радянської ідентичності, недостатнє утвердження в свідомості громадян загальнонаціонального образу країни, а також через зовнішню геополітичну пропаганду різних форм національної та регіональної ідентичностей (проекти «Русский Мир», «Новоросси́я» та деякі ін.), які

суперечать українській загальнонаціональній ідентичності, виступаючи одним з чинників політичної дестабілізації ситуації в державі.

Оскільки формування й поширення територіальних ідентичностей різного рівня визначається сукупністю географічних передумов, є територіально диференційованим, то в його аналізі особливо актуальним є суспільно-географічний підхід, який і було реалізовано в монографії Я. Б. Олійника та О. М. Гнатюка «Територіальна ідентичність населення Подільського регіону» (К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – 223 с.). Достатньо вдалим є і вибір регіону дослідження (Подільський макрорегіон в складі Вінницької, Тернопільської і Хмельницької областей), враховуючи, зокрема, унікальність його географічного положення та історико-географічні відмінності на межі впливу різних політичних центрів.

Структура дисертаційного дослідження Я. Б. Олійника та О. М. Гнатюка цілком відповідає меті та характеру дослідницьких завдань. Автори послідовно розкривають сутність територіальної ідентичності, її географічну зумовленість та рівень відображення проблематики в науковій літературі. Тенденції формування територіальної ідентичності розглянуто в контексті різних суспільно-географічних закономірностей. Виділено ієрархічну, компонентну та просторову структуру територіальної ідентичності. Обґрунтовано деякі концептуальні підходи взаємодії територіальних ідентичностей різного рівня та методи їхнього дослідження. З огляду на недостатність висвітлення проблеми в географічній літературі, монографія Я. Б. Олійника та О. М. Гнатюка вирішує і низку проблем формування концептуальних засад та методології досліджень територіальної ідентичності, зокрема щодо типізації та взаємодії ієрархічних рівнів територіальної ідентичності, її активної ролі в суспільних процесах, застосування міждисциплінарного підходу, використання соціологічних методів та розроблення алгоритму дослідження територіальної ідентичності великого макрорайону.

Грунтовний характер має аналіз передумов формування територіальної ідентичності населення Подільського суспільно-географічного району, де акцентовано увагу на визначенні впливу географічного положення, геодемографічного та історико-культурного чинників в процесі територіальної ідентифікації населення цієї території.

Основним здобутком монографічного дослідження є обґрунтування основних особливостей та просторових закономірностей територіальної ідентичності населення Подільського суспільно-географічного макрорайону, виявлення афективних проявів територіальної самоідентифікації населення. Розглянуто потенціал територіальної ідентичності регіону як особливого ресурсу його розвитку. В монографії Я. Б. Олійника та О. М. Гнатюка обґрунтовано також пропозиції щодо практичного використання різних аспектів територіальної ідентичності для потреб геопланування та прогнозування, збереження місцевої природної та історико-культурної спадщини.

Відзначаючи вагомість здобутків монографічного дослідження О. М. Гнатюка потрібно вказати і на окремі дискусійні моменти у їхній роботі. Зокрема, не зовсім коректним є трактування авторами етнографічних відмінностей населення Поділля як субетнічної ідентичності. Насправді, для етнічних подолян-українців аж ніяк не характерна субетнічна самосвідомість, яка давала б підстави для виділення окремого субетносу. Тому доцільно говорити не про субетнічну, а про етнографічну ідентичність населення Подільського регіону. Також непереконливим є твердження автора про доцільність врахування географії етнографічної ідентичності при виділенні адміністративно-територіальних одиниць, оскільки організація і функціонування системи адміністративно-територіального устрою ґрунтуються на інших принципах.

Отже, з урахуванням оригінальності постановки питання, вагомості та новизни одержаних результатів монографія Я. Б. Олійника та О. М. Гнатюка є новаторським науковим дослідженням, в якому обґрунтовано концептуальні засади гуманістичної географії щодо розуміння сутності територіальної ідентичності, виявлення її ролі як регулятора в системі відношень «територія – суспільство» та особливого ресурсу регіонального розвитку. А запропонована авторами методологія дослідження територіальної ідентичності має усі підстави для її застосування в інших регіонах України та в інших країнах світу.

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ, д. геогр. н., професор,
професор кафедри географії України
Львівського національного університету імені Івана Франка

ВІД ГЕОГРАФІЇ ЗАХВОРЮВАНOSTІ ДО ГЕОГРАФІЇ ЗДОРОВ'Я: СУЧАСНІ АКЦЕНТИ НАУКОВОГО ПОШУКУ

Відгук на книгу:

Мезенцева Н.І., Батиченко С.П., Мезенцев К.В. Захворюваність і здоров'я населення в Україні: суспільно-географічний вимір: Монографія. – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2018. – 136 с.

Особливе місце серед складних проблем суспільного розвитку України належить проблемі збереження здоров'я населення в контексті забезпечення соціальної безпеки держави. Стан здоров'я населення України характеризують високий рівень захворюваності та швидкі темпи поширення, зокрема соціальних хвороб, а тому питання збереження здоров'я, дослідження чинників захворюваності, виявлення тенденцій поширення різних видів захворювань, територіальних особливостей цих процесів не втрачає своєї актуальності. Для вирішення такої важливої проблеми найбільш повно підходить теоретичний та методичний апарат суспільної географії. Важливість суспільно-географічних досліджень захворюваності населення виявляється у вивченні територіальних її аспектів, що дає можливість проаналізувати причинно-наслідкові взаємозв'язки між демографічною ситуацією, рівнем соціально-економічного розвитку, доходами населення, забрудненням навколишнього середовища та рівнем захворюваності населення. В цьому контексті представлена монографія є актуальною і своєчасною.

Монографія має важливе науково-теоретичне і практичне значення, поглиблює теоретичні основи суспільної географії,

розширює понятійно-термінологічний апарат та окремі концептуальні положення медичної географії як її складової.

Структура монографії чітко і логічно побудована. У розділах монографії розглянуто сучасні напрями медико-географічних досліджень у світі та в Україні в кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст.; на прикладі України проаналізовано природне середовище, демографічну ситуацію, соціально-культурне середовище, рівень та особливості соціально-економічного розвитку регіонів як чинників регіональних відмін захворюваності населення, висвітлено регіональні особливості організації системи охорони здоров'я, здійснено регіональний аналіз захворюваності та стану здоров'я населення, проаналізовано динаміку та просторові паттерни захворюваності населення.

Вагомим доробком монографії є аналіз сучасних напрямів зарубіжних досліджень в медичній географії, їх систематизація та виокремлення суттєвих концептуальних положень. Заслужовує уваги аналіз медико-географічного доробку українських вчених з визначенням основних напрямів досліджень, теоретичних положень, методичних підходів та результатів практичного змісту.

У монографії розкрито сутність альтернативної медицини, впливу неформального догляду та терапевтичних ландшафтів на здоров'я людини, що безсумнівно є перспективними напрямом досліджень в медичній географії України.

За рахунок вдало підібраних методів дослідження в монографії адекватно та всебічно розкрито регіональні особливості стану здоров'я та захворюваності населення в Україні. Значний ілюстративний матеріал підвищує ефективність сприйняття текстової частини роботи.

У системі охорони здоров'я є проблеми національного рівня, які однаковою мірою стосуються всіх регіонів України, і специфічні проблеми суто регіонального рівня, що детально розглядається в монографії. Важливим доробком монографії є обґрунтування пріоритетних напрямів покращення медико-географічної ситуації для різних типів регіонів на основі аналізу поширення різних захворювань та рівня захворюваності населення України.

У заключній частині монографії поставлено ряд важливих питань для розвитку медичної географії в Україні щодо напрямів досліджень, концептуальних підходів, пріоритетності досліджень з позицій збереження здоров'я та запобігання захворюваності населення.

Виходячи з вищесказаного, монографія, безсумнівно, становить значний науково-практичний інтерес для викладачів, аспірантів, студентів географічних та економічних спеціальностей, наукових працівників і фахівців медичної та соціальної сфери.

Людмила НСМЕЦЬ, д. геогр. н., професор,
завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ЗМІСТ

Наукові статті

Добиш М.	Внутрішньорегіональна варіативність та місцева специфіка електоральної поведінки в Україні	4
Мезенцева Н., Пальчук М.	Відкриті публічні простори Києва в контексті соціально-просторового підходу.	18
Матвієнко Н., Околович І.	Сільський туризм: сутність та аспекти понятійно-термінологічного апарату.	28
Доценко А.	Міське розселення у Київській області: динаміка та структура.	33

Рецензії та огляди

Дністрянський М.	Новаторське дослідження в галузі гуманістичної географії. <i>Відгук на книгу: Олійник Я. Б., Гнатюк О. М.: Територіальна ідентичність населення Подільського регіону</i>	40
Нємець Л.	Від географії захворюваності до географії здоров'я: сучасні акценти наукового пошуку. <i>Відгук на книгу: Мезенцева Н. І., Батиченко С. П., Мезенцев К. В.: Захворюваність і здоров'я населення в Україні: суспільно-географічний вимір.</i>	42

CONTENTS

Scientific Papers

Dobys M.	Intraregional Variability and Place-Specific Electoral Behaviour in Ukraine . .	4
Mezentseva N., Palchuk M.	Open Public Spaces of Kyiv in the Context of Socio-Spatial Approach.	18
Matviyenko N., Okolovych I.	Rural Tourism: The Essence and Aspects of Concepts and Terminology.	28
Dotsenko A.	Urban Settlement in the Kyiv Region: Dynamics and Structure	33

Book Review Section

Dnistrianskyi M.	Innovative Research in the Field of Humanistic Geography. <i>Oliynyk Ya., Gnatiuk O.: Territorial Identity of the Population of Podolia.</i>	40
Niemets L.	From the Geography of Morbidity to the Geography of Health: Current Focuses of Scientific Research. <i>Mezentseva N., Batychenko S., Mezentsev K.: Morbidity and Health of Population in Ukraine: Viewpoint of Human Geography.</i>	42

Наукове видання

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ
EKONOMICHNA TA SOTSIALNA GEOGRAFIYA

Випуск 80

Підписано до друку 28.12.2018 р.
Авт. друк. арк. 4,8. Обл.-вид. арк. 5,1. Наклад: 300 прим.

Надруковано ФОП Кравченко Я. О.
02000, м. Київ, вул. Мініна 12, оф. 2
тел.: +38 (044) 561-95-31, +38 (067) 506-57-55

Відповідальний редактор: Я. Б. Олійник.

Заступник відповідального редактора: К. В. Мезенцев.

Відповідальний секретар: О. М. Гнатюк.

Верстка і художнє оформлення: О. М. Гнатюк, Т. Данилюк

До уваги авторів

Інформацію для авторів, зокрема, вимоги до оформлення та подання статей, процедуру розгляду публікацій, рекомендації для авторів та етичні зобов'язання можна переглянути на офіційному веб-сайті журналу: <http://bulletin-esgeograph.org.ua>

Автори опублікованих статей несуть повну відповідальність за оригінальність та авторську автентичність опублікованих творів і захищеність прав інтелектуальної власності на твір (ст. 14 та 15 Закону України “Про авторське право та суміжні права”, Кримінальний Кодекс України, ст. 176 та Кодекс України про адміністративні правопорушення, ст. 51), за підбір і точність наведених фактів, цифр, цитат, географічних назв, власних імен людей, повноту і достовірність наведених матеріалів, посилань на літературні джерела та інших відомостей. Редакційна колегія журналу може не поділяти думку авторів. Прийняті до друку статті проходять наукове та літературне редагування.